

TÜRK ATASÖZLERİNDE ÇOCUK VE ÇOCUKLUK KAVRAMI*

Erol DURAN** & Şerife CENGİZ***

Öz

Ataların geride bıraktıkları yazılı ve sözlü eserler o toplumda yaşayan bireylerin bir kavrama ilişkin değer yargılarını, algılarını açığa çıkarabilir. Atalarımızın çocuk ve çocukluğa dair bakış açılarını ortaya koyabileceğimiz, en önemli miraslardan biri de atasözleridir. Atasözleri bir toplumun kültürü, yaşam biçimi, örf, adet, gelenekleri ve yaşanmışlıklarına dair ipuçlarını barındıran atalarımızdan bizlere bırakılmış en önemli yadigârlardan biridir. Bu çalışmada Türk atasözlerindeki “çocuk ve çocukluk” kavramını derinlemesine incelemek amaçlanmıştır. Çalışmanın yöntemi nitel araştırma yöntemlerinden tarama modelidir. Bu amaç doğrultusunda sekiz farklı kaynaktan toplam 13710 atasözü tek tek incelenmiş, çocuk ve çocukluk kavramına ilişkin 334 atasözü içerik analizi tekniği ile çözümlenmiş sonrasında uygun tema ve kategorilere ayrılmıştır. Bu temalar Aile (*aile içi ilişkiler, anne baba hakkı, anne baba olmanın önemi, çocuk bakımı, çocuk eğitimi, evlat sevgisi*), Sosyal Yaşam (*insan ve akrabalık ilişkileri, evlilik, ölüm, saygı*), Ayrımcılık (*cinsiyet ayrımcılığı, diğer ayrımcılıklar, öksüz/ yetim olma ve üvey anne/ baba/ evlat*), Kişisel Özellikler (*bireysel farklılıklar, çocukluğa özgü özellikler, yetenek, kalıtım ve mizaç*) şeklinde belirlenmiştir. Tüm atasözleri analiz edildiğinde en fazla çocuk eğitimi (n:42), en az ise ölüm (n:3) kategorilerinde atasözlerine rastlanmıştır. Atasözlerinde; aile içi ilişkilere önem verildiği, çocuk eğitiminin formal bir eğitimden ziyade daha çok anne babanın rol model olması, çocuğu yaşama hazırlaması şeklinde görüldüğü, çocuk bakımının oldukça zor olduğu kalıtım ve mizaca çok kez vurgu yapıldığı, özellikle kız çocuğunun annesinin yoldaşı, yardımcısı bazen sırdaşı kabul edilirken, erkek çocuğunun yaşlılıkta anne babanın bir teminatı olarak görüldüğü, öksüz-yetim olmanın güçlüğü, atalardan kalan mirasa güvenmeden çalışarak mal mülk edinmenin önemi gibi konuların başlıca vurgulanan hususlar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Atasözleri söylendiği dönemin şartları içerisinde değerlendirildiğinde çocuğun doğumundan evlilik sürecine kadar yaşamının her boyutunda önemli mesajlar içeren, her biri üzerine uzun uzun düşünülmesi gereken altın öğütlerdir. Çağlar boyunca insanın gelişimi, fikirleri, hayata bakış açısı değişse de hayat döngüsü içerisinde yer alan doğum, meslek sahibi olma, evlilik, çocuk yetiştirme, ölüm, gibi süreçler insanlığın var olduğu günden beri yaşamda yer bulmuştur. Atasözlerinin de hayatın içindeki bu olgular üzerine söylenen sözlerden oluştuğu düşünüldüğünde eskide kalmış, unutulmuş yargılar olarak görülmesi mümkün değildir. Bu nedenle yaşadığı çağdan günümüze kadar ışık tutan bu atasözlerinin çocukların gelişim düzeylerine uygun olarak çocuklara öğretilmesi, yaşamı anlamlandırma sürecinde çocuklara ışık tutacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk atasözleri, Atasözü, Çocuk, Çocukluk, Çocukluğa Bakış

CHILDREN AND CHILDHOOD NOTION IN TURKISH PROVERSE

Abstract

Written and oral works left behind by ancestors can reveal the value judgments and perceptions of individuals living in that society about a concept. Proverbs are one of the most important legacies where we can reveal the perspectives of our ancestors on children and childhood. Proverbs are one of the most important relics left to us from our ancestors, which contain clues about the culture, lifestyle, customs, traditions and experiences of a society. In this study, it is aimed to examine the concept of "child and childhood" in Turkish proverbs in depth. The method of the study is the screening model, one of the qualitative research methods. For this purpose, a total of 13710 proverbs from

* Bu çalışma 19. Uluslararası Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu'nda Sözlü Bildiri olarak sunulmuştur.

** Prof.Dr., Uşak Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü Uşak/ Türkiye, erol.duran@usak.edu.tr , ORCID: 0000-0001-7581-3821

*** Öğr.Gör., Uşak Üniversitesi, Ulubey Meslek Yüksekokulu, Çocuk Gelişimi Programı, Uşak/ Türkiye, serife.cengiz@usak.edu.tr , ORCID : 0000-0002-4201-9426

eight different sources were examined one by one, 334 proverbs related to the concept of child and childhood were analyzed by content analysis technique and then divided into appropriate themes and categories. These themes are Family (family relations, parental rights, the importance of being a parent, child care, child education, love for children) Social Life (human and kinship relations, marriage, death, respect), Discrimination (gender discrimination, other discrimination, orphanage) / being an orphan and stepmother / father / son), Personal Characteristics (individual differences, childhood characteristics, talent, heredity and temperament). When all proverbs were analyzed, it was found that the most children's education (n:42) and the least death (n:3) categories of proverbs were found. In proverbs, importance is given to family relations, child education is seen as the role model of parents and preparing the child for life rather than a formal education, heredity and temperament are often emphasized where child care is quite difficult, especially the girl's mother's companion, assistant, sometimes confidant. It was concluded that the main emphasis was on the issues such as the male child being seen as a guarantee of the parents in old age, the difficulty of being an orphan, the importance of acquiring property by working without relying on the inheritance from the ancestors. When the proverbs are evaluated within the conditions of the period in which they are said, they are golden advices that contain important messages in every aspect of life from the birth of the child to the marriage process, and each one of them should be considered for a long time. Although human development, ideas, and perspective on life have changed over the ages, processes such as birth, having a job, marriage, child-rearing, death, etc., have taken place in life since the day of humanity. Considering that proverbs are composed of words spoken about these phenomena in life, it is not possible to see them as old and forgotten judgments. For this reason, teaching these proverbs, which shed light from the age they lived until today, in accordance with the developmental levels of children, will shed light on children in the process of making sense of life.

Keywords: Turkish proverbs, Proverbs, Child, Childhood, Overview of Childhood

Giriş

İnsanlığın var olduğu günden bu yana tüm toplumlarda ataların sözleri kuşaktan kuşağa aktarılan, insanın dünyaya gelişinden ölümüne kadar hemen hemen yaşamındaki tüm olay, olgu, eylemlerle ilgili söylenmiş, hayat tecrübeleri sonucuyla ortaya çıkmış ve derin anlamlar taşıyan ifadelerdir. Atasözleri bir toplumun benliğini yansıtır. Bu sebeple Türk kültüründe de önemli bir yere sahiptir. Özcan ve Batur'un (2021:227) ifade ettiği gibi Türkler tarih boyunca kültürel değerlerini, yaşam biçimlerini, inanç ve tutumlarını, hayata karşı bakış açılarını ve daha birçok toplumsal ve kültürel unsuru çok farklı şekillerde ortaya koymuşlardır.

Bazen masallar, bazen ninniler, bazen destanlar geçmişten günümüze kültürümüzü, gelecek nesillere atalarımızı, birincil kaynaklardan anlatmak için bizlere ışık tutan önemli eserlerdir. Bu eserlerin dışında eşsiz deneyimler sonucu ortaya çıkan atasözleri de anlaşılması ve altında yatan derin manaların hissedilmesi gereken önemli değerlerimizdendir.

Değişimin çok hızlı olduğu çağımızda her ne kadar bazı geleneksel alışkanlıklarımız değişikliğe uğramış olsa da büyüklerin eşsiz tecrübelerinden yararlanma, büyüğe saygı ve hürmette bulunma, mesleğe atılma, eş seçimi, çocuk bakımı gibi yaşamımızı etkileyecek daha birçok hususta atalarımızdan fikir alma bizim toplumumuzun önemli bir alışkanlığıdır. Sav, mesel, darbimesel, atalar sözü şeklinde ifade edilen atasözleri (Yüksel, 2006:11) bir milletin kimliğini yansıtan (Aksoy, 2013:27), toplumun ortak mirası kabul edilen (Özşahin vd., ty: 3), tecrübeler sonucunda ortaya çıkmış, (Demirtaş, 2016: 4), bir ulusun düşünce, tutum ve inancı hakkında bilgi edinilmesinde rolü olan (Müftüoğlu, 2019:III), bir milletin bugünlere ulaşmış örf, adet ve geleneklerini taşıyan (Çapraz, 2021: 372) ve günlük yaşam içerisinde oldukça yaygın şekilde kullanılan (Soyuçok, 2022:103) anonim ürünlerdir.

21. yy 'da özellikle ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumları oldukça farklılaşmıştır. Şehirleşmeyle birlikte aile yapısı geniş aileden çekirdek aileye dönüşmüş, aile ilişkileri git gide zayıflamıştır (Köylü ve Gün 2015:6). Bu süreçten en çok etkilenenler ise çocuklar olmuştur. Çalışan anne babanın çocuklarına rehberlik edecek çok da vaktinin olmadığı, geniş ailelerdeki gibi büyük ebeveynlerle birlikte geçirilen zamanların ortadan kalktığı günümüzün aile modelinde çocuklara kültürümüzün en değerli öğeleri olan atasözlerini eğitim öğretim süreci içerisinde vermek önem arz etmektedir. Çapraz'ın (2021: 373) internet üzerinden yaptığı bir gözleme göre Türk insanı duygu ve düşüncelerini ifade ederken bu kültürün zengin ve yaygın öğelerinden olan atasözlerini çok fazla kullanmamaktadır.

Bu kültürün yok olup gitmesine izin vermemek, onu yaşatmak ve nesillere aktarmak araştırmacıların, ebeveynlerin, eğitimcilerin, medyanın iş birliği ile mümkündür. Özellikle Türkçe ders kitaplarında çocukların sıklıkla karşılaştıkları, üzerine kompozisyon yazdıkları, bazen de resimlerle, şarkılarla anlattıkları atasözlerini çocuk ve çocukluk kavramı boyutunda incelemek, geçmişten günümüze atalarımızın çocuğa ve çocukluğa bakış açılarını ortaya koymak açısından önemlidir.

Türk atasözlerinde çocukluğa bakış (Öğünç, 2021; Özkan Kunduracı ve Avcı, 2020; Karadağ, 2013), çocuk temalı atasözleri (Hamşioğlu, 2020) , atasözlerinin çocuk hakları bakımından incelenmesi (Türkyılmaz, 2015), atasözlerinde çocuk yetiştirme (Nzokizwa vd. , 2022) , atasözlerinde kadın (Karakacha vd., 2022; Karakuş Umar, 2019; Okray, 2015) atasözlerinde aile hayatı ve eğitim (Köylü ve Gün, 2015), atasözlerinde akrabalık ilişkileri, (Muhammadovna ve Muxtasar, 2022; Çelik, 2021), atasözlerinde eğitim (Saban, 2014; Çelik, 2009), atasözlerinde aile (Paluanova, 2022), atasözlerinde şiddet olgusu, (Epeçan, 2013), atasözlerinde dedikodu olgusu (Gürel ve Özşenler, 2020) ; atasözlerinde beden olgusu (Gürel ve Tat, 2019); atasözlerinde toplumsal cinsiyet (Solmaz ve Alpdoğan, 2022; Bayrakdar, 2018; Genç, 2018; Yiğitoğlu ve Yalçınkaya, 2016; Akbalık, 2013; Özkan ve Gündoğdu, 2011), okuma yazma öğretiminde atasözleri (Şahbaz, 2012) , teknoloji aracılığıyla atasözleri öğretimi (Onofrei ve Lancu, 2015), Küçürek Öykü ve Drama tekniği ile atasözü öğretimi (Duran ve Öztürk, 2021), atasözlerinde sık geçen kelimeler (Ulutaş ve Kara, 2020); atasözlerinde ölüm (Ramazanova, 2022) , Türk atasözlerinde anne (Ağış, 2022), atasözlerinde tuz (Gedik, 2019); sosyal medyada atasözleri (Çapraz, 2021) gibi çalışmalara rastlanmıştır. Ancak atasözleriyle ilgili çalışmalar arasında her ne kadar çocuk, çocukluk kavramlarını inceleyen araştırmalar olsa da bu çalışmada olduğu gibi kapsamlı çalışma materyali ile hazırlanmış ve çalışma materyali seçimi

açısından benzer bir yayına rastlanmamıştır. Bu çalışmada sekiz farklı kaynaktan 13710 atasözü taranmıştır. Ayrıca araştırmada kullanılan sözlüklerin altısı çalışmanın yapıldığı ildeki ilkokullara devam yirmidört çocuğun kitaplığında yer alan atasözleri sözlüklerinden oluşturulmuştur. Toplumdaki bireylerin var olan bir kültürün içine doğduğunu ve kültürün içerisinde şekillendiğini düşünüldüğünde o kültürün bir parçası olan atasözlerinin özellikle toplumun inşasında çok büyük önemi olan çocuğu nereye konumlandığına araştırmamızın ne denli önemli olduğu düşünülebilir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı Türk atasözlerinde “çocuk ve çocukluk” kavramını incelemektir. Bu amaç doğrultusunda belirlenen araştırma sorusu ise; “Türk atasözlerinde geçen çocuk ve çocukluk kavramları hangi temalar altında toplanmıştır?” olarak belirlenmiştir.

Yöntem

Çalışmanın izleyen kısmında araştırmanın modeli, veri toplama süreci, verilerin analizi ve geçerlilik güvenilirlik çalışmaları hakkında bilgilere yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Nitel araştırma temelinde yürütülen bu çalışma, tercih edilebilecek yöntemler biri olan tarama (survey) modeli ve bu modelin yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi yöntemi ile yapılandırılmıştır. Tarama modeli; geçmiş zamanda vuku bulmuş ya da hâlâ var olan bir durumu olduğu şekliyle betimleyerek açığa çıkarmak amacıyla yapılan bir araştırma modelidir (Karasar, 2013: 77).

Veri Toplama Süreci ve Analizi

Veri toplama süreci ve analizi üç aşamadan oluşmaktadır. Öncelikle çalışmada kullanılacak sözlükler tespit edilmiştir. Araştırmanın materyalleri seçilirken amaçsal örnekleme yöntemi dikkate alınmıştır. Amaçsal örnekleme de özellikle belirli ölçütleri sağlayan durumlar seçilir (Patton, 2014: 46). Araştırma konusunun amacı doğrultusunda en zengin bilgiye ulaşılabilecek materyallerin ya da durumların seçilerek detaylı şekilde incelenmesine imkân tanıyan amaçsal örnekleme yöntemi nitel araştırmanın felsefesiyle oldukça uyumludur (Flick, 2014). Bu çalışmada da ilkökul 3. ve 4. sınıfa giden 24 öğrencinin derslerde kullanmak üzere temin ettiği deyimler ve atasözleri sözlüklerine ulaşılmıştır. Öğrencilerden bazılarının aynı sözlükleri kullandığı tespit edilmiştir. 24 öğrencinin toplam altı farklı sözlük kullandığı belirlenmiş ve bu sözlükler çalışmaya dâhil edilmiştir. Ayrıca, kapsamının geniş olması sebebiyle Ömer Asım Aksoy’un Atasözleri Sözlüğü; erişilebilir ve güncel olması bakımından da TDK’nin (Türk Dil Kurumu) Çevirim İçi Atasözleri Sözlüğü araştırma kapsamına alınmıştır.

İkinci aşamada yedi sözlük temin edilmiştir. TDK sözlüğüne ise <https://sozluk.gov.tr/> adresinden çevrim içi olarak erişim sağlanmıştır.

Son aşamada doküman incelemesi tekniğinden faydalanılarak sekiz sözlük derinlemesine incelenmiştir. Doküman incelemesinde, araştırma amacına uygun olarak seçilen yazılı kaynakların analizi tüm boyutlar dikkate alınarak derinlemesine yapılır. Bu açıdan nitel araştırmada dokümanlar etkin bir biçimde irdelenmesi gereken oldukça mühim bilgi kaynaklarıdır. Araştırmacı bu sayede ihtiyacı olan verileri başka bir tekniğe gerek kalmadan elde edebilir (Creswell, 2009:192).

Araştırmada toplanan veriler içerik analizi tekniği ile analiz edilmiştir. İçerik analizi; veri içindeki kalıpları (temaları) belirlemek, onları analiz etmek ve çıktıları raporlamak için araştırmalarda kullanılan etkili bir yöntemdir (Braun ve Clarke 2006).

Seçilen yedi kaynaktan yer alan tüm atasözleri manalarıyla birlikte okunmuş belirlenen atasözleri ise çalışma tablosuna aktarılmıştır. TDK çevrim içi deyim ve atasözleri sözlüğünde *bebek, çocuk, çocukluk, evlat, oğlan, kız, anne, baba, üvey, öz, öksüz, yetim, aile, ata, ana* ifadeleriyle atasözleri aratılmıştır.

Sözlüklerde yer alan toplam 13710 atasözünden 334’i çalışma kapsamına alınmıştır. Bu süreçte seçilen atasözleri şekil bakımından çocuk ve çocukluk kavramlarını içeriyor olsa bile anlam bakımından içermiyorsa çalışmaya dâhil edilmemiştir. Örneğin “Doğmadık çocuğa don biçilmez” atasözünde her işi

sırası gelince yapmak gerektiği, aceleci davranmanın doğru olmadığı (Aksoy, 2013:244) , ihtimal dâhilinde olan bir işi erkenden yapmanın sakıncalı olduğu (Yüksel, 2016: 80) vurgulanmaktadır. Bu sebeple çalışmaya alınmamıştır. Aksine şekil bakımından çocuk veya çocukluğa ilişkin ifadeler içermeyen ancak anlam bakımından içeren atasözleri de çalışmaya dâhil edilmiştir. Örneğin; “Çubuk iken çitlamayan, ağaç iken kütlemez” atasözünde çocuğa dair bir ifade geçmemesine rağmen mana olarak küçük yaşlardan itibaren eğitilmemiş veya zorluklarla karşılaşmamış birinin, büyüünce eğitilmesi ve karşılaştığı zorlukları aşması mümkün olmayacağı (Demirtaş, 2016: 173) şeklinde açıklanmıştır.

Geçerlilik ve Güvenirlilik

Çalışmanın güvenirliliğini artırmak amacıyla tüm kaynaklar iki kez gözden geçirilmiştir. Türkçe Eğitimi alanında uzman bir öğretmen rastgele seçtiği bir harfteki (K dizini) atasözlerini tekrar gözden geçirmiş ve benzerlik farklılık açısından değerlendirmiştir. Yine çocukluğa vurgu yaptığından emin olunamayan bazı atasözleri bu çalışmanın yazarları tarafından farklı zamanlarda tekrar gözden geçirilmiştir. Böylelikle araştırmacıların subjektif algılarının etkisi azaltılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın geçerliliği açısından kaynaklardaki atasözleri taranırken gerek gerçek anlamda gerekse mecaz anlamda çocuk, çocuk yetiştirme, annelik, babalık gibi kavramlara vurgu yapılan sözler seçilmiş, temel çerçeveden uzaklaşmamaya özen gösterilmiştir. Tüm atasözleri her iki araştırmacı tarafından tematik kodlara ayrılmıştır. Türkçe eğitimi alanında uzman bir Türkçe öğretmeni tarafından tema ve kategoriler tekrar gözden geçirilmiş önerileri doğrultusunda değişiklikler yapılmıştır.

Bulgular ve Yorumlar

Araştırmada yer alan 334 atasözü “Aile, Sosyal Yaşam, Ekonomi, Ayrımcılık ve Kişisel Özellikler” olmak üzere beş farklı tema altında toplanmıştır. Temalar kendi içerisinde kategorilere ayrılmıştır. Tablolarda çoğunlukla araştırma kapsamında incelenen kaynakların çoğunda yer alan (en sık karşılaşılan) atasözlerinden örnekler sunulmuştur. Tüm bulgular yorumlanırken içeriği çözümlene tekniklerinden biri olan “Altın Örnek” tekniği (Mayring, 2000:104) gereğince araştırmacı elinde bulunan verilerden can alıcı örnekleri okuyucularla paylaşır. Bu çalışmada da altın örnekler sunmaya özen gösterilmiştir. Atasözlerinin açıklamaları Ömer Asım Aksoy’un (2013) Atasözleri Sözlüğü’nden alınmıştır. Söz konusu olan kaynakta yer almayan atasözlerinin açıklamalarında ise kaynakça belirtilmiştir. Aşağıda birinci temaya ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

1. Aile Temasına İlişkin Bulgular

Aile teması altında *aile içi ilişkiler*, *anne baba hakkı*, *anne baba olmanın önemi*, *çocuk bakımı*, *çocuk eğitimi*, *evlat sevgisi* kategorileri belirlenmiştir. Bu tema kapsamında aile içi ilişkiler (n: 36), anne baba hakkı (n:6), anne baba olmanın önemi (n: 7), çocuk bakımı (n: 20), çocuk eğitimi (n:42) , evlat sevgisi (n: 18) olmak üzere toplamda 129 atasözü tespit edilmiştir. Aşağıda *aile içi ilişkiler* kategorisinde yer alan bazı atasözlerine yer verilmiştir.

Tablo 1 Aile İçi İlişkiler Kategorisine İlişkin Bulgular

<i>Tema</i>	<i>Kategori</i>	<i>Örnek Atasözleri</i>	<i>Açıklaması</i>
<i>Aile</i>	Aile İçi İlişkiler	Ana ile kız, helva ile koz.	Bir anne ve kızı tıpkı helva ile koz (ceviz) gibidir. Onları birbirinden ayırmak imkânsızdır.
		Ananın bastığı yavru (civiv) incinmez (ölmez).	Anne, çocuğunu sevdiği, onun iyiliğini istediği için kimi zaman ona kızabilir. Bu durum çocuğu incitmez, onu üzmez. Çünkü çocuk bilir ki annesinin ona kızması kendi iyiliği içindir (Demirtaş, 2016: 78).
		Baba oğluna bir bağ bağışlamış, oğul babaya bir salkım üzüm vermemiş.	Bir baba çocuğu için çok büyük fedakârlıklar yapsa da bazen çocuklar ufaklık bir iyiliği babalarına çok görür.

	Baba ile oğlanın pabucu bir olunca evde kavga eksik olmaz	Ortaklaşa kullanılan eşyalar kimi zaman baba ile oğulun kavga etmesine bile neden olabilir (TDK).
	Bir anaya bir kız, bir kafaya bir göz.	Bir başa bir gözün gerekli olduğu gibi, bir kız da annenin yardımcısı, arkadaşısıdır. Ama birden fazla olursa anne kızlarını yetiştirme, çeyiz yapma gibi konularda çok yorulur.
	Buğdayım var deme ambara girmeyince, oğlum var deme yoksulluğa ermeyince (düşmeyince).	Çocukların anne babalarına karşı gerçekten evlatlık yapıp yapmayacağı ancak anne baba yoksul düşüp çocuklarına muhtaç olunca belli olur.
	Yaza çıkardık danayı, beğenmez oldu anayı.	Yetiştirip büyütülen, artık genç olan çocuklar anne babalarını eleştirmeye, beğenmemeye başlarlar.
	İki kardeş savaşmış, ebleh buna inanmış.	İki kardeş tartışsa da, küsse de bu durum geçicidir. Bunun sürekli süreceğini sanmak safça bir düşüncedir.
	Ana gibi yar Bağdat gibi diyar olmaz.	Hiçbir dost, arkadaş anne kadar çok sevip, sıcak davranmaz.

“*Ana ile kız, helva ile koz*” atasözünü her ne kadar kızın zamanla annesine benzeyeceği ve onu taklit edeceği şeklinde yorumlayan araştırmacılar (Çelik, 2021: 2217) ve sözlük yazarları (Püsküllüoğlu, 2003: 25) olsa da atasözünün açıklaması hakkındaki genel görüş anne ile kız ilişkilerinin sıcaklığı, helva ve kozun (cevizin) birbirinden ayrılmayacağı gibi anne ile kızını da ayırmanın olanaksız olduğu şeklindedir (Aksoy, 2013:146; TDK, 2022). “*Bir anaya bir kız, bir kafaya bir göz gibi*” anne ile kız arasında yakın ilişkilerin olduğunu ifade eden başka atasözlerine de çalışmada rastlanmıştır.

Anne kız arasındaki sıcak ilişki baba-oğul arasında daha çok maddiyata dayanan bir ilişkiye dönüşebilir mesajı veren, “*Baba kırk (dokuz) oğul beslemiş, kırk (dokuz) oğul bir babayı beslememiş; Baba oğluna bir bağ bağıslamış, oğul babaya bir salkım üzüm vermemiş*” gibi atasözleriyle ifade edilmiştir. (Köylü ve Gün, 2015:20) ise bu atasözlerini daha çok yaşlılık sürecinde evlatların ebeveynlerine bakmaktan kaçınmalarına vurgu yapan ifadeler olarak belirtmiştir. Yine bu atasözlerine benzer “*Buğdayım var deme ambara girmeyince, oğlum var deme yoksulluğa ermeyince (düşmeyince) ya da baba ile oğlanın pabucu bir olunca evde kavga eksik olmaz*” atasözleri de kaynaklarda yer almıştır.

Bu örneklerin dışında “*Ananın bastığı yavru (civciv) incinmez (ölmez)*” atasözündeki gibi anne babalar bazen kırıcı sert sözler söylese de bunların hepsi çocuklarının iyiliği içindir anlamında söylenmiştir. Güngör’de (2016:62) bu görüşü anne babanın çocuğunun kötülüğünü istememesi başlığı altında değerlendirmiştir. Araştırmada kardeş ilişkilerinin de inişli çıkışlı olabileceği konusunda “*İki kardeş savaşmış, ebleh buna inanmış; Kardeşin düşmanlığı, karşıdan düşman çıkıncaya kadardır; Kardeş kardeşi bıçaklamış, dönmüş bir de kucaklamış; Kardeş kardeşin ne öldüğünü ister ne onduğunu*” gibi atasözlerinin aksini ifade eden, “*İki kardeş, bir evde geçinememiş, yedi bacanak, bir çavdar sapının gölgesinde geçinmiş; Kazanırsan (sen) dost kazan, düşmanı anan da doğurur*” gibi atasözlerine de rastlanmıştır. Kardeş ilişkileri özellikle çatışmalarla yürüyen (Sumbas, 2020) ama bunun yanında sevgi, şefkat, bağlılık duygularıyla özdeşleşmiş (Armahan, 2022) bir ilişkidir. Zıt duyguları içinde barındıran bu ilişkiye yönelik birbirinin aksi atasözlerinin olması olağan kabul edilebilir.

Tablo 2 Anne Baba Hakkı Kategorisine İlişkin Bulgular

<i>Tema</i>	<i>Kategori</i>	<i>Örnek Atasözleri</i>	<i>Açıklaması</i>
<i>Aile</i>	Anne Baba Hakkı	Ana hakkı Allah hakkı.	Evlatların annelerine karşı sorumlulukları, tıpkı Allah’a karşı olan sorumlulukları gibidir. Onun kadar önemlidir.
		Baba himmet -Oğul hizmet.	Büyüklerin, kendilerine el uzatıp yardım etmelerini istemeye hak kazanabilmek için küçüklerin görevlerini iyi yapmaları gerekir.
		Dört atanın dördü de hak.	Çocuklar evlendiklerinde eşlerinin anne babalarını da kendi ana babaları görmeli, onlara da aynı ilgi, sevgi ve özeni göstermelidir.

“Anne baba hakkı Allah hakkı” atasözünde de vurgulandığı üzere anne babanın rızasını kazanmanın Allah’ın rızasını kazanmaya eşit olduğu şeklinde yorumlanabilir. Peygamber Efendimiz de anne babanın evlatlarından hoşnut olmasının cenneti kazanmak için önemli bir vesile olduğu ifade etmiştir (Köylü ve Gün, 2015: 21). Yine “Baba Himmet- Oğul hizmet” atasözünde de evladın anne babaya karşı vazifesini tam olarak yapması gerektiği üzerinde durulmuştur. Kişinin evlendiğinde saygı ve hürmette kayınvalide- kayınpederini anne babasından ayırmaması gerektiğini ifade eden “Dört atanın dördü de hak” atasözü ise günümüzün önemli bir problemi olan büyüklere saygı konusuna dikkat çekmektedir. Türk Aile Yapısı Araştırması’nın (2016) verilerine göre Türkiye genelinde çiftlerin boşanma sebepleri arasında %24,3 oranında eşlerinin birbirlerinin anne babalarına karşı saygısız davranmaları yer almıştır (<https://www.aile.gov.tr/athgm/yayin-kaynak/arastirmalar/>).

Tablo 3 Anne Baba Olmanın Önemi Kategorisine İlişkin Bulgular

<i>Tema</i>	<i>Kategori</i>	<i>Örnek Atasözleri</i>	<i>Açıklaması</i>
<i>Aile</i>	Anne Baba Olmanın Önemi	Ağaç yaprağı ile gürler.	İnsan yakınlarındaki kişilerle varlığını gösterir. Yakınları olmazsa cılız ve güçsüzleşir.
		Bir karıyla bir koca dır dır eder her gece.	Sıkıntı veya yalnızlık yüzünden iki dost bile birbiriyle dalaşır, anlamsız konuşur (TDK).
		Devlet oğul, mal tahıl, mülk değirmen.	En büyük mutluluk ve zenginlik, oğul sahibi olmak; en gerekli mal, tahıl; en değerli mülk, değirmendir.
		Evladı olmayanda merhamet olmaz.	Çocuğu olan kişi çocuğuna olan sevgisinden, şefkatinden dolayı, çocuğundan kaynaklanan tüm zorluklara katlanır. Bu sebeple de çocuğu olmayana göre daha merhametlidir (Özşahin ve arkadaşları, ty.)
		Kadını evine bağlayan, altın şakırtısı değil, beşik gıcırtısıdır.	Bir kadını yuvasına bağlayan mal mülk değil anne olmasıdır (Demirtaş, 2016).
		Ulu ağacın gürültüsü dal ile mutlu evin yakışığı döl (evlat) ile.	Bir ağaç nasıl yapraklarıyla dallarıyla gürleşirse, bir aile de çocuklarıyla gürleşir (TDK).

Çelik’e (2021:2219) göre evliliğin ardından çiftlerin çocuk sahibi olması açık bir şekilde toplumun bir beklentisidir ve bu beklentiye yönelik de birçok atasözü söylenmiştir. Çocuk; gücü (*Ağaç yaprağı ile gürler; Ulu ağacın gürültüsü dal ile mutlu evin yakışığı döl (evlat) ile*) güvenceyi (*Devlet oğul, mal tahıl, mülk değirmen*), bireyde merhamet ve şefkatin gelişmesine yardımcı olmayı (*Evladı olmayanda merhamet olmaz*), yuvaya bağlılığı (*Kadını evine bağlayan, altın şakırtısı değil, beşik gıcırtısıdır*), eşleri birbirine yakınlaştırmayı (*Bir karıyla bir koca dır dır eder her gece*) temsil eden bir varlık olarak ifade edilmiştir.

Tablo 4 Çocuk Bakımı Kategorisine İlişkin Bulgular

<i>Tema</i>	<i>Kategori</i>	<i>Örnek Atasözleri</i>	<i>Açıklaması</i>
<i>Aile</i>	<i>Çocuk Bakımı</i>	Anasının kucağında uyuyan çocuğun yüreği yağlanır.	Anne kucağı, çocukların en rahat ettiği, huzur bulunduğu yerdir. Çocuk anne kucağındaiken dünyanın en mutlu insanıdır (Demirtaş, 2016).
		At at oluncaya kadar sahibi mat olur.	Bir çocuğu yetiştirebilmek için, çok paraya, zamana ve emeğe ihtiyaç vardır. Çocuklar eninde sonunda büyür ama onlar büyüyene kadar da anne baba yıpranır.
		Bir evde iki kız, biri çuvaldız biri biz.	Ailenin iki kızı varsa ihtiyaçlar da ikiye katlanır, giyim, kuşam, çeyiz işleri aileyi zorlar. Çocuklar istemese de aile bunu bir sorumluluk olarak yapmak ister.
		Çocuğun yediğı helal, giydiğı haram.	Bir çocuğun gelişip büyümesi için alınan yiyecekler, harcanan paralar önemli değildir, ancak sürekli büyüyen bir çocuğa sık sık kıyafet almak doğru değildir.

	Evladın var mı, derdin var.	Anne babalar çocukları için hep özverili davranırlar, çocuklarının hastalıkları, yaşadıkları üzüntüler, sıkıntılar anne babalar için derttir.
	Kız beşikte (kundakta) çeyiz sandıkta. (Kız kucakta, çeyiz bucakta).	Kız çocuğu doğar doğmaz, daha beşikteyken çeyizini hazırlamaya başlamak gerekir.
	Oğlan doğur, kız doğur; hamurunu sen yoğur. Oğlan yetir, kız yetir; yine şelege (odun yükü) sen götür.	Anne babalar çocuklarının uğruna çok büyük fedakârlıklara katlanarak evlatlarını büyütürler, ama çocuklarının onlara bir faydası olmaz.

Çocuk büyütüp yetiştirmenin zorlu bir süreç olduğu “*At at oluncaya kadar sahibi mat olur*” atasözüyle ifade edilmiştir. “*Evladın var mı, derdin var*” olumsuz bir yargı gibi görünse de aslında anlatılmak istenen anne babanın çocukları için tasalandıkları, onları iyi yetiştirmek için dertlendikleridir. Çocuğun anne şefkat ve sevgisine muhtaç olduğu, bu duygudan haz aldığı “*Anasının kucağında uyuyan çocuğun yüreği yağlanır*” atasözüyle anlatılmıştır. Bebeğin ilk doğduğu andan itibaren güven duygusu kazanmasında annesi ile arasındaki sıcak ve tensel temasa dayalı ilişkinin önemini vurgulayan araştırmalar (Akatlı ve Tunçay 2022:181; Bowbly 1958, akt. Öztürk vd., 2020:64 ; Perry ve Szalavitz, 2016) bu atasözünü destekler niteliktedir.

Tablo 5 Çocuk Eğitimi Kategorisine İlişkin Bulgular

<i>Tema</i>	<i>Kategori</i>	<i>Örnek Atasözleri</i>	<i>Açıklaması</i>
<i>Aile</i>	<i>Çocuk Eğitimi</i>	Acındırırsan arsız olur, acıktırırsan hırsız olur./ Aç bırakma hırsız, çok söyleme arsız edersin. / Hirpalama arsız edersin, aç bırakma hırsız edersin./ Yüz verme yüzüz edersin, az verme hırsız edersin.	Anne babalar çocuklarını eğitirken makul bir ölçüde hareket etmelidir. Aşırıktan uzak durmalıdır. Gereğinden fazla söz söylendiğinde o çocuk bir süre sonra bu sözlerle duyarsızlaşır. İhtiyaçlarından mahrum bırakılırsa da kötü yollara başvurabilir.
		Ağaç yaş iken eğilir.	Çocuklar küçük yaşlarda daha kolay eğitilebilirler, büyüdükçe onları eğitmek, şekillendirmek zorlaşır.
		Ağaca (taşa) çıkan keçinin dala bakan (ağaca çıkan) oğlağı olur. / Yavru kuş, yuvada gördüğünü yapar.	Çocuklar anne babalarından ne görürse aynısını yapmaya özenirler.
		Anadan gören inci dizer; babadan gören sofraya yazar / Oğlan atadan (babadan) öğrenir sofraya açmayı, kız anadan öğrenir biçki biçmeyi.	Kız çocuklarına ev işleri yapmayı annesi öğretir. Erkek çocuklarına da dışarıda yapılacak işleri babası öğretir.
		Baca eğri olsa da dumanı doğru çıkar.	Yaradılıştan iyi ve doğru olan kimse, ne denli elverişsiz ortam içinde bulunursa bulunsun niteliğini yitirmez.
		Kızını dövmeyen dizini döver./ Oğlunu dövmeyen böğrünü döver, kızını dövmeyen dizini döver.	Bir anne kızını iyi bir şekilde yetiştirmezse evlendiği zaman zorluk yaşayan kızını gördükçe üzülür.
		Ölürse yer beğensin, kalırsa el beğensin.	Anne babalar çocuklarının eğitimine büyük önem vermelidir ki ölürse iyi anılsın, yaşadığı süreçte de beğenilen bir kişi olsun.
		Ot kökü üstünde biter / Isırgan ocağında biter.	Çocuk, ailesinin genel durumuna; eğitim gören, eğiticinin tutumuna uygun olarak yetişir.

Çalışmada 42 atasözüyle en fazla bulguya sahip kategori çocuk eğitimidir. Türkyılmaz (2015) çocuk hakları açısından atasözlerini incelemiş ve çocuk gelişimine ilişkin olumlu anlam taşıyan ifadelerin olumsuzlara göre daha fazla olduğunu tespit etmiştir. Bu çalışmada da çocuk ve çocukluğa ilişkin tespit edilen atasözleri içerisinde en fazla çocuk eğitimi ile ilgili atasözüne (n:42) rastlanmıştır. Çocuk eğitimi konusunda söylenen atasözleri genellikle olumlu ifadeler içermekte ve de ebeveynlerin çocuklarına örnek olması gerektiği konusunu sıklıkla vurgulamaktadır. Bu

bulgudan atalarımızın çocuk eğitimine oldukça önem verdikleri sonucu çıkarılabilir. Genel olarak yorumlandığında özellikle çocukların anne babalarını rol model aldığı (*Ağaca (taşa) çıkan keçinin dala bakan (ağaca çıkan) oğlağı olur; Yavru kuş, yuvada gördüğünü yapar; Ot kökü üstünde biter/ Isırgan ocağında biter; Anadan gören inci dizer, babadan gören sofraya yazar; Oğlan atadan (babadan) öğrenir sofraya açmayı, kız anadan öğrenir biçki biçmeyi*) dolayısıyla da anne babanın davranışlarına dikkat etmeleri gerektiği üzerinde önemle durulmuştur. Çocuklar ebeveynlerini gözlemleyerek taklit ederler, onları örnek alarak da gördüklerini kendi yaşamlarına aktarırlar.

“Kızını dövmeyen dizini döver” atasözüne başka bir kaynaktan ise “Oğlunu dövmeyen böğrünü döver, kızını dövmeyen dizini döver” şeklinde rastlanmıştır. Kaynakların ve bazı araştırmacıların açıklamalarına bakıldığında (Aksoy, 2013:362; Köylü ve Gün, 2013:26), TDK, 2022) bu atasözlerinde geçen “Dövmek” kavramının mecaz anlamda kullanıldığını ifade ettikleri görülmektedir. Bu durumda gerçek anlamda ise çocuklarını yetiştirirken gereken özeni gösteremeyen anne babanın, çocuklarının yetişkin olduğunda zorluk yaşadığını görünce çok üzüleceği şeklinde yorumlanabilir. Kurt’un (1997) da ifade ettiği gibi bu atasözlerinin içinde disiplin içerisinde çocuk yetiştirme manası gizlidir.

Tablo 6 Evlat Sevgisi Kategorisine İlişkin Bulgular

Tema	Kategori	Örnek Atasözleri	Açıklaması
Aile	Evlat Sevgisi	Ağızdan burun yakın, kardeşten karın (evlat).	Evlat sevgisi tüm sevgilerin üzerindedir.
		Ayı sevdiği yavrusunu hırpalır.	Bazen çok sevmekten kaynaklı da insan evladını hırpalır. Onu öyle çok sever ki sevgisinin şiddeti davranışına yansır.
		Balın alası (tazesi) oğulun tazesinden.	Anne baba için en sevimli, en tatlı şey, küçük çocuklarıdır.
		Can ciğerden tatlı.	Ana babanın evlatlarına düşkünlükleri su götürmez bir gerçektir. Ancak kendi canlarını çocuklarının canlarından daha önce düşünürler.
		Karga yavrusuna bakmış, benim ak pak evladım demiş./ Kuzguna yavrusu Anka (şahin, güzel) görünür.	Başkaları ne düşünürse düşünsün kişi kendi çocuğunu güzel ve kusursuz görür.
		Koyunun melediğini kuzu melemez.	Ana-babanın çocuğuna karşı gösterdiği aşırı ilgi ve sevecenliği, çocuk ana-babasına karşı o ölçüde göstermez.

“Ağızdan burun yakın, kardeşten karın” (evlat) atasözünde evlat sevgisinin birçok sevginin üstünde olduğu ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra “Karga yavrusuna bakmış, benim ak pak evladım demiş” ve “Kuzguna yavrusu Anka (şahin, güzel) görünür” atasözlerinde ise Özkan Kunduracı ve Avcı’nın da (2020: 31) ifade ettiği gibi anne babalarının sevgisinin çocuklarını eleştirmenin önüne geçtiği, onları kusursuz görmelerine neden olduğu şeklinde yorumlanabilir. “Koyunun melediğini kuzu melemez” atasözünde anne babaların gösterdiği sevgiyi çocukların anne babalarına göstermedikleri vurgulanmıştır. Aşağıda *Sosyal Yaşam* temasına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

2. Sosyal Yaşam Temasına İlişkin Bulgular

Sosyal Yaşam temasının altında *insan ve akrabalık ilişkileri, evlilik, ölüm ve saygı* olmak üzere dört kategori bulunmaktadır. Bu tema kapsamında evlilik (n. 19), ölüm (n:3), insan ve akrabalık ilişkileri (n. 10), saygı (n. 7) olmak üzere toplam 39 atasözü yer almaktadır. Aşağıda İnsan ve Akrabalık İlişkileri temasına ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tablo 7 İnsan ve Akrabalık İlişkilerine İlişkin Bulgular

<i>Tema</i>	<i>Kategori</i>	<i>Örnek Atasözleri</i>	<i>Açıklaması</i>
<i>Sosyal Yaşam</i>	İnsan ve Akraba İlişkileri	Anan atan kim? Yakın komşu.	Türk toplumu komşuya büyük değer vermiştir. Yan yana bulunduğumuz bu kişiler uzakta oturan yakın akrabalarımızdan daha yakındırlar bize. Bunun için anadan babadan sonra bu kişilerin, komşuları üzerinde hakları vardır.
		Ata dostu oğula mirastır.	Babamızın dostları, babamızdan bize kalan miras gibidir. Bizi kollarlar. Sıkışık durumlarımızda bize her türlü yardımı yaparlar.
		Amca baba yarısıdır.	Amca, kardeşinin çocuğuna kendi çocuğu gibi ilgi gösterir. Çocuk da amcasına, babasına karşı beslediği duygularla bağlı olur.
		Gelin olmayan kızın vebali amcası oğlunun boynuna.	Geleneğe göre, amcaoğlu, amcası kızını bu duruma düşürmemeli, nikâhlmalıdır.
		Kaldın mı oğul eline, müdara eyle geline. Kaldık evlat eline, sıkıca sarıl geline.	Oğullarının bakımına muhtaç olan ana baba, gelinlerine yaranmak zorundadırlar. Çünkü evin asıl sahibi artık oğulları değil gelinleridir.
		Teyze, ana yarısıdır.	Teyze, yeğenine annesi gibi sevgi, şefkat gösterir. Onunla yakından ilgilenir.

Türk kültüründe akrabalık ilişkileri önemlidir (Özkan ve Gündoğdu, 2011:1134). Bu değer atasözlerimize de yansımıştır, “*Amca baba yarısıdır, Teyze, ana yarısıdır*” gibi atasözlerinden de anlaşılacağı üzere yakın akrabalar çocuğun bir dayanağı, anne babası kadar candan ve sıcak ilişki kurabileceği kişiler olarak görülmüştür. Bunun yanında “*Anan atan kim? Yakın komşu ve Ata dostu oğula mirastır.*” gibi atasözlerine baktığımızda da atalarımızın komşuluk, dostluk ilişkilerine de akrabalık ilişkileri kadar önem verdiklerini hatta yakın komşunun anne baba yerine geçecek kadar değerli görüldüklerini ifade edebiliriz.

Bunların yanı sıra “*Gelin olmayan kızın vebali amcası oğlunun boynuna*” atasözü günümüzde çok fazla geçerliliğini korumasa da bazı yörelerde örf ve adetlerin arkasına sığınarak devam etmektedir. Bu gelenek hem gençlerin üzerine büyük bir sorumluluk yüklemek de hem de akraba evliliklerine bağlı birçok riski (özellikle gebelik, doğum vb. süreçlerde) ortaya çıkarmaktadır.

Tablo 8 Evlilik Kategorisine İlişkin Bulgular

<i>Tema</i>	<i>Kategori</i>	<i>Örnek Atasözleri</i>	<i>Açıklaması</i>
<i>Sosyal Yaşam</i>	Evlilik	Demir tavında dilber çağında.	Her işin yapılması için en uygun olan bir zaman, bir durum vardır. Demir ateşte ısınıp kızardığı zaman yumuşar, dövülüp biçimlendirilir. Güzeller de taze, körpe iken sevilir, evlendirilir.
		Ergen gözüyle kız alma, gece gözüyle bez alma.	Evlenmemiş kişi bir kız gördü mü hemen gönlünü kaptırır; soruşturma yapmadan evlenmek ister. Bu tutum yanlıştır. Gece karanlığında, kusuru var mı, yok mu, görmeden kumaş almaya benzer. İnsan hiçbir şeyi incelemeyen, gözü kapalı almamalıdır.
		Erken kalkan yol alır, erken evlenen döl alır	İnsan her işi zamanında ve yerinde yapmalıdır. Evlilik de zamanında yapılırsa insan düzenli bir aile yaşamı içerisinde yaşamını sürdürmüş olur (Demirtaş, 2016:232.).

		Kızı kızken görme, gelinken gör; gelinken görme beşik ardında gör.	Kızların en güzel çağı evlenmeden önceki durumlarıdır. Evlendikten sonra eski tazelikleri kalmaz. Hele çocuk yaptıktan sonra daha da bozulurlar.
		Oğlan anası kapı arkası, kız anası minder kabaşı.	Eve gelin geldikten sonra oğlanın anası kapı dışarı edilecek gibi görülür. Kızın anası ise başköşeye oturtulur.
		Tarlayı taşlı yerden, kızı kardaşlı yerden.	Tarlanın taşlı olanı, evlenilecek kızın kardeşli olanı halk arasında daha yeğ tutulur.

Evlilik kategorisi altında yer alan atasözlerinin bazıları günümüzde geçerliliğini yitirmiştir. Atasözünü dile getirildiği çağdaki gelenek-göreneğin bir gereği olarak söylenmiş olabilir. Günümüzde 0-18 yaş arası her birey çocuk kabul edilmektedir (www.mevzuat.gov.tr (TCK) 6/1-c maddesi). Bu istisnai atasözleri dışında Yurtbaşı'nın da (2014: 86) ifade ettiği gibi Türk atasözlerinde yer alan öğütler, çocukların geleceğe hazırlanmasında, evlenip yuva kuracak gençlere bir ışık tutmasında rehber görevi görmektedir. Ancak Türkyılmaz (2015: 234) günümüzdeki çocuk gelinlerin eski zamanlarda söylenmiş ataların sözlerinin hâlâ belli kitlelerce kabul gördüğünün bir kanıtı olduğunu ifade etmiştir. Bu noktada çocuk gelin kavramının sadece Türkiye'nin değil tüm dünyanın problemi olduğuna (Durdu ve Yelboğa, 2016:800) dikkat çekmek gerekir. Ayrıca bu olgunun yalnızca sosyo-kültürel, geleneksel ya da inançtan kaynaklı değil aynı zaman da cinsiyet eşitsizliği, yoksulluk gibi birçok durumun da bu sonuca yol açtığı görülmektedir (Yüksel ve Yüksel 2017: 9).

Yine erken evliliğin gerekliliğine dikkat çeken “*Demir tavında dilber çağında; Erken kalkan yol alır, erken evlenen döl alır*” atasözlerine de çalışmada rastlanmıştır. Bununla birlikte “*Ergen gözüyle kız alma, gece gözüyle bez alma*” atasözünde ise yukarıdaki durumlardan farklı bir öğüt verilmektedir. Ergenlik çağında bireylerin karar verme becerilerinin zayıf olduğu görüşünü (Güçray, 2001:107) destekleyen araştırmalar mevcuttur. “*Tarlayı taşlı yerden, kızı kardaşlı yerden*” atasözünün açıklaması birçok farklı kaynaktan araştırıldığında (Aksoy, 2013:442; TDK, 2022) kardaş ifadesinin erkek kardeşi işaret ettiği görülmüştür. Abi kız çocuğu için koruyan kollayan onu gözeten biri olarak kabul edilmiştir.

Tablo 9 Ölüm Kategorisine İlişkin Bulgular

<i>Tema</i>	<i>Kategori</i>	<i>Örnek Atasözleri</i>	<i>Açıklaması</i>
<i>Sosyal Yaşam</i>	Ölüm	Azrail gelince oğul, uşak sormaz.	Azrail yetişmemiş çoluk çocuğun var mı? Diye sormaz. Hiçbir özür de kabul etmez.
		Yanmış mal ile ölmüş baba ile övünülmez.	Vefat eden baba ile övünmek kişiye bir saygınlık kazandırmaz (Yüksel, 2016:358).
		Kocalıkta yoksulluk, gençlikte ölüm güçtür.	Gençlikte kurulan hayaller çok geniştir, var olan güç de çok fazladır. Bir genç, dünya zevklerinin zevali olan ölümün gelmesini istemez. Kocalıkta ise ihtiyaçların karşılanması çok zorlaşır, çalışıp çaba göstermeyi gerektiren işlerin yapılması mümkün değildir o yüzden bu işleri yaptırabilecek maddiyet önemlidir (Kuşçu, 2020).

Türklerde “olağan ölüm” olarak ifade edebileceğimiz belli bir yaşa gelip, yaşlılık sebebiyle ölüm ve ölümün nihai bir son olduğuna dair birçok atasözü bulunmaktadır (Duman, 2012: 4), ancak çocuk ve çocukluk çerçevesinden bakıldığında “*Azrail gelince oğul, uşak sormaz*” atasözündeki gibi ölüm geldiğinde arkanda kalan çocukların durumunu düşünmez ya da “*Kocalıkta yoksulluk, gençlikte ölüm güçtür*” atasözünde ifade edildiği şekliyle bir gencin ölümü hem kendisi için hem de geride kalanlar için kabullenilmesi oldukça zor bir durumdur şeklinde ifade edilmiştir. “*Yanmış mal ile ölmüş baba ile övünülmez*” atasözünde ise kişinin itibarı kendi çabasıyla kazanabileceği her ne kadar babası toplum tarafından saygın biri olsa da bu saygınlığın çocuğa kendi kazanacağı itibar kadar fayda sağlamayacağı anlatılmak istenmiştir.

Tablo 10 Saygı Kategorisine İlişkin Bulgular

<i>Tema</i>	<i>Kategori</i>	<i>Örnek Atasözleri</i>	<i>Açıklaması</i>
<i>Sosyal Yaşam</i>	Saygı	Gökten ne yağdı da (yağar ki) yer kabul etmedi (etmesin?).	Büyüklerden gelen şeyleri küçükler geri çeviremezler.
		Küçüklere oğul de şefkat eyle, ululara ata de hürmet eyle.	İnsan küçükleri kendi evladı gibi görüp onlara merhamet etmeli, büyükleri de atası gibi görüp onlara saygılı davranmalıdır (Demirtaş, 2016).
		Su küçüğün, sofrta (söz) büyüğün.	Su, büyüklerden önce küçüklere verilmelidir. Çocuklar istedikleri kadar su içebilirler. Ancak çocukların sofradaki her şeyi yemelerine ve dilediklerinden, diledikleri gibi almalarına izin verilmez. Sofrada yemeğe başlamak, büyüklere tanınmış bir hakktır. (Konuşmaya da ilkin büyükler başlamalıdır.)
		Ulular köprü de olsa basıp geçme.	Büyüklere karşı her zaman saygılı ol. Onlar yüksek bir görevde bulunmasalar, dahası birçoklarının çığnenseler bile, sen saygını azaltma.

Saygı evrensel bir değerdir, Kant'ın ifade ettiği şekliyle insana saygının temelinde insanı sevmek duygusu yatar. Atasözlerinde de öncelikle büyüklere saygılı davranılması (*Küçüklere oğul de şefkat eyle, ululara ata de hürmet eyle*), saygı gereğince de makamı, statüsü olmasa bile, hatta birçok kişi için değersizleştirilse bile saygıda kusur edilmemesi (*Ulular köprü de olsa basıp geçme*) hatta görüşlerine katılmasak bile onlardan gelen bilgiyi, sevgiyi, teklifi geri çevrilmemesi (*Gökten ne yağdı da (yağar ki) yer kabul etmedi*) gerektiği ifade edilmiştir. Aşağıda *Ekonomi* temasına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

3. Ekonomi Temasına İlişkin Bulgular

Ekonomi teması *Çalışma*, *Maddi Durum* ve *Miras* kategorileri olmak üzere toplam üç kategoriden oluşmuştur. Araştırmada bu tema kapsamında *Çalışma* (n. 6), *Maddi Durum* (n.4), *Miras* (n.6) olmak üzere toplam 16 atasözüne rastlanmıştır.

Tablo 11 Çalışma Kategorisine İlişkin Bulgular

<i>Tema</i>	<i>Kategori</i>	<i>Örnek Atasözleri</i>	<i>Açıklaması</i>
<i>Ekonomi</i>	Çalışma	Ata malı mal olmaz, kendin kazanmak gerek.	Babadan kalan mal kalıcı değildir, çabuk biter; kişinin gerçek malı, kendi çalışmasıyla elde ettiği maldır (TDK).
		Baba malı tez tükenir, evlat gerek kazanana / Sade pirinç zerde olmaz, bal gerektir kazana; baba malı tez tükenir evlat gerek kazana.	Baba malına güvenip kazanç yolunu tutmamak çok yanlıştır. Baba malının değeri pek bilinmediği gibi hazır mal da çabuk biter. Kendini bilen, yaşama sorumluluğunu duyan akıllı evladın gerçek malı, kendisinin kazandığı maldır.
		Gençlikte para kazan (taş taşı), kocalıkta kur kazan (ye aşı).	Kişi gençliğinde çalışıp para biriktirmelidir ki, ihtiyarlayıp çalışmadığı zaman onunla rahat rahat geçinsin.

Atalarımız çalışmanın önemi üzerinde durmuşlardır. Baba malına güvenip çalışmayı terk etmenin doğru olmadığına dikkat çeken atasözlerinde (*Ata malı mal olmaz, kendin kazanmak gerek, Baba malı tez tükenir, evlat gerek kazanana, Sade pirinç zerde olmaz, bal gerektir kazana; baba malı tez tükenir evlat gerek kazana*) çalışıp kendi parayı kazanmanın gerekliliği ifade edilmiştir. Yine gençlikte çalışıp para kazanmanın yaşlılıkta kişiyi rahat ettireceğini anlatan "*Gençlikte para kazan (taş taşı), kocalıkta kur kazan (ye aşı)*". "Atasözünde de insanın fiziksel- zihinsel olarak güçlü olduğu gençlik çağlarında çalışıp yaşlılığa hazırlık yapması gerektiği ifade edilmiştir.

Tablo 12 Maddi Durum Kategorisine İlişkin Bulgular

<i>Tema</i>	<i>Kategori</i>	<i>Örnek Atasözleri</i>	<i>Açıklaması</i>
Ekonomi	Maddi Durum	Anayı kızdan ayıran para.	İnsanlar arasındaki maddi çıkar ilişkisi sarsılmaz sanılan aile, dostluk bağlarına bile zarar verebilir (Demirtaş, 2018: 79).
		Allah verince kimin oğlu, kimin kızı demez.	Üne, zenginliğe, tanınmış ya da zengin bir ailenin çocuğu olmakla erişilmez. Tanrı dilerse hiç tanınmayan, yoksul bir aile çocuğunu da üne, zenginliğe kavuşturur.

Maddi çıkar söz konusunu olduğunda çok yakın ilişki içerisinde olan anne ile kızının arasının bozabileceği “*Anayı kızdan ayıran para*” atasözleriyle ifade edilmiştir. Anne baba yoksul bile olsa eğer Allah isterse onu oldukça bol nimetlerle rızıklandıracağı da “*Allah verince kimin oğlu, kimin kızı demez*” atasözüyle vurgulanmıştır.

Tablo 13 Miras Kategorisine İlişkin Bulgular

<i>Tema</i>	<i>Kategori</i>	<i>Örnek Atasözleri</i>	<i>Açıklaması</i>
Ekonomi	Miras	Akıllı oğlan neyer ata malını, akılsız oğlan neyer ata malını, (Hayırlı evlat neylesin malı, hayırsız evlat neylesin malı), (Oğlum deli malı neylesin, oğlum akıllı malı neylesin).	Bir baba çocuklarına mal bırakmalıyım diye düşünmemelidir. Çocuk akıllı ise malı kendisi kazanır; baba malına gereksinim duymaz. Akılsız ise, babası ne denli mal bırakırsa bıraksın, altından girer, üstünden çıkar; malsız kalır. Bu duruma göre babanın ona mal bırakması gerekmez.
		Babasından mal kalan, merteği (direk) içinden bitmiş sanır.	Malı kendi emeğiyle değil, miras yoluyla elde etmiş olan kişi, onun ne büyük çabalar harcanarak ve ne denli sıkıntılar çekilerek kazanılmış olduğunu bilmez.
		Baba mirası yanan mumdur / Baba malı tez tükenir, evlat gerek kazana.	Baba malına güvenip kazanç yolunu tutmamak çok yanlıştır. Baba malının değeri pek bilinmediği gibi hazır mal da çabuk biter. Kendini bilen, yaşama sorumluluğunu duyan akıllı evladın gerçek malı, kendisinin kazandığı maldır.
		Babadan miras kalır, saygınlık/kemal/adamlık kalmaz.	Bir baba oğluna miras bırakabilir ama topluma faydalı duruma gelmesi için onu istediği şekilde yönlendiremeyebilir. Miras babadan kalır ama karakterli, topluma faydalı bir birey olabilmek babadan oğula geçmez (Demirtaş, 2016: 110).
		Ya evlat bir, ya ocak kör (gerek).	Bir hayırlı çocuk, insanın ocağını söndürmemeye, adını andırmaya yeter. Çocuk çoğalırsa, üzüntü artar. Onları yetiştirmek güçleşir. Baba öldükten sonra, aralarında anlaşmazlıklar çıkar. Böyle bir durum ortaya çıkacağına, ocağın kör olması daha iyidir.

Miras çocukların en temel hakkıdır, toplumsal yaşamda önemli bir yere sahip olan miras konusu üzerine atalarımız; eğer birçok akıllı ise çalışıp kendi gelirini elde bu yüzden mirasa ihtiyacı olmadığını, akılsız ise de var olan mirası kısa sürede eriteceğini dolayısıyla yine mirasa ihtiyacı olmayacağını ifade etmişlerdir (*Akıllı oğlan neyer ata malını, akılsız oğlan neyer ata malını*), yine babadan mirasın kalacağını ama saygıyı toplum içindeki hal ve hareketlerle evladın kendi kazanması gerektiğini (*Babadan miras kalır, saygınlık kalmaz, Babadan mal kalır kemal kalmaz*), bir tane evladın bir anne babaya yeteceğini, aksi takdirde hem onları büyütmenin zor olacağı hem de baba öldükten sonra miras paylaşımında kavgaların çıkabileceğini, (*Ya evlat bir, ya ocak kör*), miras kalan kişinin bu mal varlığını edinmek için atalarının ne kadar çaba gösterdiğinin bilincinde olmayacağını (*Babasından mal kalan, merteği (direk) içinden bitmiş sanır*), mirasın bir süre sonra tükeneceğini (*Baba mirası yanan mumdur*), bu sebeple de kişinin bu mirasa güvenip çalışmayı ihmal etmemesi gerektiği (*Baba malı tez tükenir, evlat gerek kazana.*) atasözlerinde tespit edilen bulgulardır.

Bunun yanında “*Baba eder, oğul öder*” atasözünde olduğu gibi bazen de atalardan bize mal, mülk yerine borç kalabileceğini ifade eden atasözlerine rastlanmıştır. Çelik (2021:2216) bu atasözünün altında yatan mesajın; çocuklara çalışkanlığı ve erdemi öğütlemek olduğunu ifade etmiştir. Aşağıda *Ayrımcılık* temasına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

4. Ayrımcılık Temasına İlişkin Bulgular

Ayrımcılık teması *cinsiyet ayrımcılığı, diğer ayrımcılıklar, öksüz/ yetim olma ve üvey anne/ baba/ evlat* olmak üzere toplam dört kategoride incelenmiştir. Ayrımcılık teması kapsamında Cinsiyet Ayrımcılığı (n: 16), Diğer Ayrımcılıklar (n:8), Öksüz-Yetim Olma (n: 22) ve Üvey Anne/ Baba/ Evlat (n:7) olmak üzere toplam 53 atasözü çalışmaya dâhil edilmiştir.

Tablo 14 Cinsiyet Ayrımcılığı Kategorisine İlişkin Bulgular

<i>Tema</i>	<i>Kategori</i>	<i>Örnek Atasözleri</i>	<i>Açıklaması</i>
<i>Ayrımcılık</i>	Cinsiyet Ayrımcılığı	Ağaç yeşert meyve getirsin, oğlan büyüt ekmek getirsin.	Erkek evlat meyve veren ağaç gibidir, günü gelince evin geçim yükünü hafifletir.
		Gelin eşikte oğlan beşikte.	Bir eve gelin gelir gelmez, çocuğu da beşikte saymak ve bebek hazırlıklarına başlamak gerekir.
		Kız evlat öz evlat, derdini döktüğün devlet.	Kızlar erkeklere göre anne babalarına daha fazla bağlı olurlar. Bu yüzden anne babalar bir dertleri olduğunda kızlarına söylemekten çekinmezler (Demirtaş, 2016).
		Koz gölgesi: kız gölgesi.	Ceviz ağacının gölgesi koyu, güzeldir. İnsana kızların yanında bulunma keyfi verir. Ancak orada karınca çok olur; gölgede oturan insanın keyfini kaçıtır. Kızların yanında oturan kişi de hem mutluluk duyar, hem de çevredeki asalaklardan rahatsız olur.
		Oğlan doğuran övünsün, kız doğuran dövünsün.	Doğacak çocuğun oğlan olması istenir. Kız olması istenmez. Onun için oğlan doğuran ana sevinir; kız doğuran ana üzülür.
		Oğlan olsun deli olsun, ekmek olsun kuru olsun.	Birçok kimse, evlat olarak, deli de olsa oğlan, geçim için de katıksız da olsa ekmek ister.

Ayrımcılık kategorisindeki atasözleri arasında cinsiyet ayrımı dikkat çekmektedir. Örneğin “*Kız doğuran dövünsün oğlan doğuran övünsün*” atasözündeki anlam bazı araştırmacılar tarafından ekonomik ya da toplumsal sebeplere dayandırılmıştır (Yığıtoğlu ve Yalçınkaya, 2016:1665). Özellikle eski Türklerden bu yana süre gelen soyun devamlılığı açısından erkek çocuğa verilen önem (Yalçınkaya, 2015: 60) birçok atasözünde de hissedilir şekilde yer almıştır. Türkyılmaz’ın (2015) 6915 atasözünü incelediği çalışmanın sonuçlarına göre de erkek evlat kız evlattan üstün tutulmaktadır. Yine Özkan ve Gündoğdu (2011)’nin atasözlerindeki toplumsal cinsiyet algısına ilişkin yaptıkları çalışmada da erkeklerin yüceltilirken, kadınların daha çok arka planda bırakıldığı tespit edilmiştir. Atasözleriyle alakalı birçok çalışmada cinsiyet ayrımcılığının erkek çocuğunun lehine (Özkan Kunduracı ve Avcı, 2020; Yenen Avcı, 2014; Bayrakdar, 2018) olduğu sonucuna yer verilmiştir. Günindi Ersöz (2010: 175) bu durumu erkek çocuğuna; soyun devamı, ailenin temeli, ekonomik bir güç simgesi ve soyadının varisi olarak bakıldığı için kız çocuğundan daha fazla değer verildiği şeklinde ifade etmiştir.

Bu çalışmada da erkek çocuğu sahibi olmanın (*Gelin eşikte oğlan beşikte, Oğlan doğuran övünsün, kız doğuran dövünsün*) önemine vurgu yapan atasözlerinin yanı sıra kız çocuğunu da yücelten örneklere (*Kız evlat öz evlat, derdini döktüğün devlet, Koz gölgesi: kız gölgesi*) rastlanmıştır.

Tablo 15 Diğer Ayrımcılıklar Kategorisine İlişkin Bulgular

<i>Tema</i>	<i>Kategori</i>	<i>Örnek Atasözleri</i>	<i>Açıklaması</i>
<i>Ayrımcılık</i>	Diğer Ayrımcılıklar	Fukaranın doğurduğuna ya oğlan ya kız, zenginin doğurduğuna ya bey ya hamın derler.	İnsanların ekonomik durumlarına göre evlatları da statü kazanır (Demirtaş, 2016:250).
		Gül dalından odun, beslemeden kadın olmaz/ İhlamurdan ağaç olmaz, beslemeden kadın olmaz.	Her şey, kendisinden beklenen görevi yapabilecek niteliklere sahip olmalıdır (TDK).
		Kadı kızında bile kusur olur.	Üzerinde durulmaya değmeyecek kadar küçük bir kusurdur.

“Fukaranın doğurduğuna ya oğlan ya kız, zenginin doğurduğuna ya bey ya hamın derler” atasözü ile maddi durumun toplum içerisindeki statüyü belirlemede bir önemi olduğu ifade edilmiştir. Evlatlık alınan ve ev işlerinde çalıştırılan kız çocuğu anlamına gelen besleme (TDK, 2022) ifadesine atasözlerine de rastlanmaktadır. *Gül dalından odun, beslemeden kadın olmaz/ İhlamurdan ağaç olmaz, beslemeden kadın olmaz* atasözünden de anlaşılacağı üzere evlatlık alınan kızın kendini geliştiremeyeceği, evlenilip eş olarak tercih edilmemesi gerektiği ifade edilmiştir. “Kadı kızında bile kusur olur” atasözünde üstünlüğe dayalı bir ayrımcılıktan bahsedilebilir.

Tablo 16 Öksüz / Yetim Olma Kategorisine İlişkin Bulgular

<i>Tema</i>	<i>Kategori</i>	<i>Örnek Atasözleri</i>	<i>Açıklaması</i>
<i>Ayrımcılık</i>	Öksüz / Yetim Olma	Alçak eşek binmeye kolay, öksüz çocuk dövmeye kolay.	Güçsüz ve koruyucusuz kişiyi buyruk altına almak ve hırpalamak kolaydır.
		Öksüz neden güler? Yanılır da güler. (Öksüz güler mi, meğer yanıla.)	İşleri ters giden kimsesiz kişinin yüzü gülmez. Yüzünü güldürecek bir durum belirse, biraz sonra anlaşılır ki yanlışlık olmuştur, böyle bir durum ortaya çıkmayacaktır.
		Öksüz oğlan (çocuk) göbeğini kendi keser.	Arkalayanı, koruyanı, yardım edeni bulunmayan kişi, işini kendi başına görmek zorunda kalır.
		Öksüzün karnına vurmuşlar (öksüzü dövmüşler) vay arkam! demiş.	Bir kimsenin haksızlığa uğramaması için arkası, koruyucusu bulunmalıdır.
		Yetimin camide babası, hamamda anası çok olur.	Kimsesiz ya da babasız birine sahip çıkan ya da onu koruyup kollayan insan çok olur (Demirtaş, 2016: 636).
		Yetim malı ateşten gömlektir.	Bir yetimin hakkı olan bir malı harcayan kimse öbür dünyada cezasını çeker (Yüksel, 2016: 360).

Bazı çocukların anne babalarını kaybetmesi yaşadıkları en acı tecrübelerden biridir. Anne baba kaybı yaşayan çocuklar yaşamları açısından pek çok zorlukla baş başa kalmaktadır (Attepe, 2010:24). Atalarımızda bu durumu “*Alçak eşek binmeye kolay, öksüz çocuk dövmeye kolay; Öksüz neden güler? yanılır da güler; Öksüz oğlan (çocuk) göbeğini kendi keser; Öksüzün karnına vurmuşlar (öksüzü dövmüşler) vay arkam! demiş*” atasözleriyle ifade etmişlerdir.

İslam inancı gereği yetimin hakkını korumak önemlidir. Nisa Süresi, 2-3, 5, 6, 8, 9,10 olduğu gibi yetim hakkını korumanın, yetim hakkı konusunda adaletli olmanın gerekliliği (Yazır, 2001: 76-77) Kuran-ı Kerim’de çok kez geçmektedir. Atalarımız bu konunun önemini “*Yetim malı ateşten gömlektir*” şeklinde ifade etmişler ve öksüz yetim çocuğun bakımına özen gösterilmesi, korunup kollanmaya ihtiyacı olduğu, asla öz evlatlardan ayrılmaması gibi hususlarda da birçok söz söylemişlerdir. Bu bulgunun aksine Türkiyılmaz (2015), annesi ve babası olmayan çocuklarla ilgili negatif ifadelerin daha fazla olduğu sonucuna varmıştır. Atasözleri şeklen bakıldığında olumsuz görünse de altında yatan mana itibarıyla atalarımız öksüz

yetim çocukların korunmasının önemini, yetim ya da öksüz kalmanın çok büyük güçlükler yol açtığını anlatmak istemişlerdir. Örneğin “*Yetimin camide babası, hamamda anası çok olur*” atasözü şeklen herkesin ona karışması gibi algılansa da mana itibarıyla böyle kimselere herkesin destek vereceği ana baba gibi içten davranacağı anlamında kullanılmıştır. (Bkz. Tablo 16)

Tablo 17 Üvey Anne/ Baba/ Evlat Kategorisine İlişkin Bulgular

<i>Tema</i>	<i>Kategori</i>	<i>Örnek Atasözleri</i>	<i>Açıklaması</i>
<i>Ayrımcılık</i>	Üvey Anne / Baba / Evlat	Analık fenalık, kara yamalık / Analık beyaza kara yamalık.	Üvey ana fenalık sembolüdür. (Beyaz giysiye yamanmış kara bir yama gibidir).
		Analık usta, yumağı ufak yapar; çocuklar usta, ekmeği çifte kapar.	Bir nesneyi paylaşan kişi, eşitlik ilkesini gözetmekle birlikte, payları beklenenden daha küçük ölçüde dağıtmaya kalkarsa, paydan yararlanacak olanlar, yine eşit olarak daha çok pay alma yolunu bulurlar.
		Üveye etme özünde bulursun, Geline etme kızında bulursun.	Kendi çocuğu bir gün öksüz kalırsa, başkalarının ona kötü davranmasını istemeyen, bugün üvey çocuğuna kötü davranmamalıdır. Kızına, ileride gelin olarak gittiği yerde kötü davranılmasını istemeyen, şimdi gelinine kötü davranmamalıdır.

“Atalarımız her zaman üveyin gözetip kollanmasını, haksızlık yapılmamasını (*Üveye etme, özünde bulursun; geline etme, kızında bulursun*) da ifade etmişlerdir. “*Analık fenalık, kara yamalık; Analık usta, yumağı ufak yapar; çocuklar usta, ekmeği çifte kapar*” atasözlerinde yer alan analık kavramı üvey anne anlamında kullanılmaktadır. Genel olarak çalışma boyunca elde edilen bulgularda üvey anneye karşı hep olumsuz ifadelerin kullanıldığı görülmüştür.

Ancak üvey babaya ilişkin bir atasözüne rastlanmamıştır. Elbette ki babalık görevi de annelik kadar kutsaldır. Ancak çocuğa bakım verme, onu yetiştirip, eğitme görevleri çoğunlukla annenin üzerinde olduğu için üvey anneye ilişkin daha fazla atasözü söylenmiş olabilir. Aşağıda *Kişisel Özellikler* temasına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

5. Kişisel Özellikler Temasına İlişkin Bulgular

Kişisel Özellikler temasının altında *bireysel farklılıklar, çocukluğa özgü özellikler, yetenek, kalıtım ve mizaç olmak üzere toplam 5 kategori yer almaktadır. Bu tema kapsamında Bireysel Farklılıklar (n. 7), Çocukluğa Özgü Özellikler (n.8), Yetenek (n. 5), Kalıtım (n, 26) ve Mizaç/ Huy (n. 7) olmak üzere toplam 53 atasözü tespit edilmiştir.*

Tablo 18 Bireysel Farklılıklar Kategorisine İlişkin Bulgular

<i>Tema</i>	<i>Kategori</i>	<i>Örnek Atasözleri</i>	<i>Açıklaması</i>
<i>Kişisel Özellikler</i>	Bireysel Farklılıklar	Ak koyunun kara kuzusu da olur.	İyi ana babadan kötü çocuklar olabilir.
		Al keçi her zaman püsküllü oğlak doğurmaz.	Değerli bir şeyden her zaman iyi verim alınmaz.

		Beş parmak bir değil (olmaz).	Ana ve babaları bir olduğu halde kardeşler birbirlerine benzemezler. Türlü niteliklerle ayrılırlar.
--	--	-------------------------------	---

Her birey gelişimsel olarak birbirinden farklı özelliklerle dünyaya gelir. “*Ak koyunun kara kuzusu da olur; Al keçi her zaman, püsküllü oğlak doğurmaz; Beş parmak bir değil (olmaz)*” atasözleri de bu görüşü desteklemektedir. Taşdelen (2000:10) bu atasözlerini kişinin her zaman çevresinin etkisinde kalmayacağı isterse sınırları aşarak o çevreden çok farklı bir insanın inşasının oluşabileceği dolayısıyla da bu konularda genellemeler yapmanın yanlış olacağı şeklinde yorumlamış fakat sosyal çevrenin de kişiliğin inşasında büyük bir öneme sahip olduğunu özellikle belirtmiştir.

Tablo 19 Çocukluğa Özgü Özellikler Kategorisine İlişkin Bulgular

<i>Tema</i>	<i>Kategori</i>	<i>Örnek Atasözleri</i>	<i>Açıklaması</i>
<i>Kişisel Özellikler</i>	Çocukluğa Özgü Özellikler	Abdal düğünden, çocuk oyundan usanmaz.	Bir kimse sevdiği işi döne döne ve uzun süre yapmaktan bıkmaz.
		Aç aman bilmez, çocuk zaman bilmez.	Aç, hiçbir mazeretle susturulamaz. Çocuk da bir şey istedi mi, beklemek bilmez.
		Çocuğa iş buyuran, ardınca kendi gider. / Çocuğa iş, ardına sen düş./ Çocuğu işe sal, ardınca sen var.	Çocuk kendisine ısmarlanan işi beceremez. Onun için arkasından işi buyuranın da gitmesi gerekir.
		Çocuğun bulunduğu yerde kov (dedikodu, gıybet) olmaz.	1) Küçük çocuğun bulunduğu yerde başkasını çekiştirme olmaz. Çünkü herkes çocukla uğraşır, oyalanır. Hiçbir kimse dedikodu yapmaya vakit bulamaz. 2) Konuşabilen çocuğun bulunduğu yerde de -çocuk bu sözleri başkasına ulaştırabilir korkusuyla- kov olmaz.
		Çocuk düşse kalka büyür.	Çocuk yürümeye başladığı sırada sık sık düşer, ağlar. Anne, baba, çocuğun canı yanyor diye üzülmemelidir. Her çocuk büyürken bu evrelerden geçer.

Çocuklar orta çağ döneminde “minyatür yetişkin” olarak kabul edilirken (Humanium, 2011) Türklerde çocuk; ruhu saf, temiz, eğitilebilir yetişkine Allah tarafından emanet edilen (Oflaz, 2017:290) kendine özgü özellikleri olan bir insan yavrusu olarak ifade edilmiştir. Bu sebeple çocuğun oyun çağında olduğu (*Abdal düğünden, çocuk oyundan* 2016:3281) dolayısıyla da oyun oynamaktan bıkmayacağı vurgulanmıştır. Freud’un da ifade ettiği şekliyle özellikle bebeklik çağında haz ertelemenin mümkün olmadığı id alt benliğinin talepkâr ve ısrarcı hareket ettiği düşünüldüğünde (Cüceloğlu, 2000: 44) “*Aç aman bilmez, çocuk*

zaman bilmez” atasözü bu görüşü desteklemektedir. Her ne kadar “*Çocuğa iş buyuran, ardınca kendi gider ya da Çocuğa iş, ardına sen düş*” atasözünü Çelik (2021:2220), çocukların bir işi başaramamasından dolayı aşağılanması olarak yorumlasa da çocuktan gelişimine uygun işler beklenmesi gerektiği gelişimin bir süreç olduğu ve aşamalı ilerlediği ilkesi bağlamında söylendiği de kabul edilebilir.

Tablo 20 Yetenek Kategorisine İlişkin Bulgular

<i>Tema</i>	<i>Kategori</i>	<i>Örnek Atasözleri</i>	<i>Açıklaması</i>
<i>Kişisel Özellikler</i>	Yetenek	Benim oğlum bina (Arapça fiil çatısını konu edinen bilim veya kitap) okur döner döner bir daha okur.	Çok çalışmasına karşın belli bir düzeyden öteye gidemiyor (TDK).
		Cins horoz yumurtada öter / Koç olacak kuzu kuyruğundan bellidir.	Çocuğun soyluluğu ve değeri daha bebekken her hâlden anlaşılır.
		Allahtan sıska, ne yapsın muska.	Yaradılıştan yeteneksiz olan kişi tedbirle, çaba ile yetenekli kılınmaz.

“*Benim oğlum bina (Arapça fiil çatısını konu edinen bilim veya kitap) okur döner döner bi daha okur, Allahtan sıska, ne yapsın muska*” atasözlerinde doğuştan yeteneksizliğe vurgu varken, “*Cins horoz yumurtada öter, Koç olacak kuzu kuyruğundan bellidir*” atasözlerinde ise yine doğuştan kabiliyetli olma durumunu ifade edilmiştir. Bir konuda üstün beceri kazanmada elbette ki genetik geçiş yadsınamaz bir gerçektir. Ancak bununla birlikte yetenek konusunda hem çevre hem de genetik faktörler önemlidir (Berk, 2013:333; Çellek, 2003: 11). Bu sebeple birçok atasözünde (bkz. Tablo 5) çocuğun anne babayı gözlemleyerek ve taklit yoluyla birçok beceriyi öğrenebileceği desteklenmiştir.

Tablo 21 Kalıtım Kategorisine İlişkin Bulgular

<i>Tema</i>	<i>Kategori</i>	<i>Örnek Atasözleri</i>	<i>Açıklaması</i>
<i>Kişisel Özellikler</i>	Kalıtım	Ak şeker, kara şeker, bir damar soya çeker.	Kişinin yaptığı iyilikte de, kötülükte de kalıtımın etkisi vardır.
		Anasına bak kızını al, kenarına (kıyısına, tarağına) bak bezini al.	Kız annesinin birçok huylarını doğuştan almış bulunur. Sonra da annesinin eğitimi ile yetişir. Bunun için bir kızın niteliklerini öğrenmek isteyenler, annesine benzeyeceğini düşünürlerse yanılmamış olurlar. Nitekim bir kumaşın kenarına bakanlar, her yerini görmüş gibi olurlar.
		Armut dalının dibine düşer	Çocuk, soyuna çeker; cıracı ustasının yolunu tutar.
		Domuzdan toklu (koyun yavrusu) doğmaz.	Kötü huylu kimsenin çocuğu melek huylu olamaz.
		Otu çek, köküne bak	Kişinin kimliğini doğru olarak öğrenmek isterseniz soyuna sopuna bakınız.
		Yumurtadan çıkan yine yumurta çıkarır.	Her canlı soyuna çeker; soyunun özelliklerini taşır.

Kalıtımsal özelliklerimiz genler yoluyla atalarımızın bize bıraktığı asla reddedemeyeceğimiz en önemli miraslardan biridir. Anne babanın genetik özelliklerinin çocuğa geçtiğini ifade eden “*Ak şeker, kara şeker, bir damar soya çeker; Anasına bak kızını al, kenarına (kıyısına, tarağına) bak bezini al; Armut dalının dibine düşer; Domuzdan toklu (koyun yavrusu) doğmaz; Otu çek, köküne bak; Yumurtadan çıkan yine yumurta çıkarır*” atasözleriyle atalarımızın da soya çekime dikkat çektikleri görülmektedir. Okray (2015), yaptığı çalışmada soyaçekim konusunda anne kadar babaya çekme/ benzemeden de bahseden atasözlerinin değinmiştir. Bu çalışmada *Kalıtım* kategorisinde tespit edilen 26 atasözünde özellikle anne babaya

değınmeksızın daha çok meyve (örn. Armut ağacı elma vermez) ya da hayvan (örn. Yılan yavrusu zehirsiz olmaz) metoforları üzerinden ifade edilmiştir.

Tablo 22 Mizaç Kategorisine İlişkin Bulgular

<i>Tema</i>	<i>Kategori</i>	<i>Örnek Atasözleri</i>	<i>Açıklaması</i>
Kişisel Özellikler	Mizaç	Bir ağaçta gül de biter, diken de.	Bir aileden iyi adam da çıkabilir, kötü adamda. Bunun sorumluluğunu her zaman aileye yüklememeliyiz
		Dokuzunda ne ise doksanda da o olur / İnsan yedisinde ne ise yetmişinde de odur.	Bir insanın huyu küçüklüğünde ne ise yaşlandığında da aynı olur.
		Sütle giren huy, canla çıkar.	Kişinin küçükkken edindiği huy, ölünceye değın sürer.
		Yaman evlat, atasının başını yere eğdirir.	Kötü karakterli, işe yaramaz evlat anne babasını toplum içinde mahcup eder. (Demirtaş, 2016).

Doğuştan gelen ve kişiyi diğer insanlardan ayıran özelliklerin bir bütünü olan mizaç (Arabacı vd., 2022:657) atasözlerine de yansımıştır. (*Bir ağaçta gül de biter, dikende; Yaman evlat, atasının başını yere eğdirir*) Ancak mizaçın kalıtsal bir kökeni olmasına rağmen zaman içinde özellikle çevrenin etkisiyle değışime uğrayabilme potansiyeli vardır (Chess&Thomas, 2012; Bronfenbrenner & Morris, 2006). Fakat “*Dokuzunda ne ise doksanda da o olur; İnsan yedisinde ne ise yetmişinde de odur; Sütle giren huy, canla çıkar.*” atasözlerinde görüldüğü üzere çevresel faktörler göz ardı edilmiştir.

Sonuç

Türk atasözlerindeki “çocuk ve çocukluk” kavramalarını incelemeyi amaçlayan bu makalede sekiz farklı kaynaktan 13710 atasözü incelenmiştir. Bu atasözlerinin 334’ünün çocuk ve çocukluk kavramlarıyla ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Atasözleri 5 tema altında yer alan 22 kategoriye ayrılmıştır. Bu temalar Aile (*aile içi ilişkiler, anne baba hakkı, anne baba olmanın önemi, çocuk bakımı, çocuk eğitimi, evlat sevgisi*) Sosyal Yaşam (*insan ve akrabalık ilişkileri, evlilik, ölüm, saygı*), Ekonomi (*çalışma, maddi durum, miras*), Ayrımcılık (*cinsiyet ayrımcılığı, diğer ayrımcılıklar, öksüz/ yetim olma ve üvey anne/ baba/ evlat*) ve Kişisel Özellikler (*bireysel farklılıklar, çocukluğa özgü özellikler, yetenek, kalıtım ve mizaç*) şeklinde belirlenmiştir.

En fazla atasözünün çocuk eğitimi kategorisinde yer aldığı (42 atasözü) tespit edilmiştir. Atalarımızın çocuk eğitimi noktasında söylediği atasözlerine bakıldığında çocuğun formal bir eğitim almasından ziyade anne babanın toplumsal yaşamın gereğince çocuğunu aile içinde informal olarak eğitmesi kastedilmektedir. Bu noktada özellikle kız çocuğunu annenin, erkek çocuğunu ise babanın eğitmesi birçok atasözünde vurgulanmıştır (bkz. Tablo 5). Atalarımız kız çocuklarının genellikle ev işlerine, erkek çocuklarının ise alışveriş yapma, hesap tutma gibi ev dışı işlere alıştırlmasını önermiştir. Bu durumun geleneksel Türk toplumunun aile yapısıyla uyuştđu görülmektedir. Erkekten ileride beklenecek olan evin geçimini sağlamak, alışverişini yapmak, ev ekonomisini idare etmek vb. hususlar kadından beklenmemektedir. Geleneksel Türk aile yapısı içerisinde kadının görevi hiçbir zaman evini geçindirmek olmamıştır. Kadından beklenen şey, evinin düzenini sağlamak, çocuklarının bakımını üstlenmek gibi evin sınırları içerisindeki vazifelerdir. Bunun gibi işlere erkenden bir hazırlık niteliğinde olan çocukluk çağı çocuğun belli başlı alışkanlıkları kazanması açısından kritik bir dönemdir. Her ne kadar modern çağda kadına ve erkeğe düşen roller değışse de geleneksel aile kültürümüzde uzun yıllar roller atasözlerinde ifade edildiği şekliyle yaşamımızda yer almıştır.

En az bulgu ise ölüm (n:3) kategorisinde bulunmaktadır. Aslında öksüz ve yetim kalmanın ya da anne baba ölünce miras konusunun işlendiği atasözlerinde her ne kadar dolaylı yoldan ölüm

konusu yer alsada çocuk ve çocukluk kavramlarından hep uzakta hissettiğimiz yani çocuklara pek yakıştıramadığımız ölüm kavramı atasözlerinde de çocukların ölümü ya da anne babanın ölümü şeklinde pek işlenmemiştir. (Bkz. Tablo 9).

Tüm bulgular ışığında sonuçlar değerlendirildiğinde çocuk sahibi olmanın aile olabilme de önemli bir yer tuttuğu (bkz. Tablo 3) ama buna rağmen çocuğa bakıp büyütmenin oldukça meşakkatli bir iş olduğu (bkz. Tablo 4) bu yüzden de anne baba hakkının kutsallığı (bkz. Tablo 2), her şeye rağmen evlat sevgisinin birçok duygunun üstünde yer aldığı (bkz. Tablo 6) atasözlerinde yer bulmuştur.

Aile içi ilişkiler açısından anne ile kızın birbiriyle sıcak, sevecen bir ilişki içerisinde olduğu ifade edilirken annenin oğluya ya da babaların kızlarıyla ilişkilerine değinen bir atasözüne rastlanmamıştır. Bununla birlikte babaların ilişkisi ise evlatlarıyla daha çok ekonomik boyutta çıkarlara dayandırılmıştır. Özellikle yaşlılıkta erkek evlattan beklenen anne babaya iyi bakmasıdır. Kardeşliğin doğasındaki inişli çıkışlı ilişkiler de yine atasözlerinde de yer almıştır. (Bkz. Tablo 1).

Eşsiz deneyimlerin sonucu ortaya çıkan bu sözler sosyal yaşamda da çocuklar için önemli bir yol göstericidir. Atalarımızın dostlarının bizlere onlardan kalan bir miras olduğunu (bkz. Tablo 7), görevi, makamı ne olursa olsun büyüklere saygı gösterilmesinin önemi (bkz. Tablo 10) akraba sıkı tutmak gerektiğini anlatan atasözleri bulunmaktadır.

Evlilik konusunda ise genel olarak erken yaşta evlilik tavsiye edilmiştir. Erken yaşlarda doğurganlık çağında olması, kişinin o çağlardaki güzelliği gibi sebepler gerekçe gösterilmiştir. Erken yaşta evlilik tavsiye edilirken bir yandan da ergenlik dönemindeki bir bireyin eş seçimine güvenilmemesi gerektiği de ayrıca belirtilmiştir (bkz. Tablo 8). Ergenlik gibi çalkantılı bir dönemin eş seçiminde hatalı kararlara gebe olduğunun bilincinde olan atalar dolaylı bir biçimde de eş seçiminde büyüklerin tavsiyelerine kulak verilmesi gerektiğini öğütlemiştir.

Miras konusunda en dikkat çeken husus alın teriyle çalışarak kazanmanın mirastan çok daha değerli olduğu mesajıdır. Atalardan kalan mirasın çabucak tükenebileceğinden bahsedilmiş, babasından kalan mirasa hazır bir şekilde konanların ise o serveti çalışmadan elde ettikleri için o malın, mülkün kıymetini bilemeyeceği belirtilmiştir. (Bkz. Tablo. 11 ve 13).

Ayrımcılık temasına bakıldığında özellikle erken çocuklarına kız çocuklarından daha fazla ehemmiyet gösterildiği görülmektedir. Bu durum Türk kültüründe erkek çocuklarının anne baba yaşlandığında onlara bakma yükümlülüğünün olması, yani erkek evladın yaşlılık dönemi için bir güvence olarak görülmesi, ileride babasının işlerinde para kazanma da en büyük yardımcısı olarak kabul edilmesi hatta erkek çocuğuna babanın yaşlılığında malı, mülkü koruyacak, belki çalışarak daha da artıracak babanın işini (iş yerini, mesleğini) sürdürecektir bir birey gözüyle bakılması sebebiyle erkek evlada olan ihtiyaç onlara olan düşkünlüğü de artırmıştır. Özellikle erkek evlada atasözlerinde verilen övgünün altında ayrımcılıktan ziyade tam tersi onlara yüklenen büyük bir sorumluluk olduğu sonucu çıkarılabilir Öksüz veya yetim çocuğun yaşamının oldukça zor olduğu, korunup kollanmaya ihtiyaçları olduğu, üvey babadan ziyade üvey annenin kendi çocukları ile üvey çocukları arasında ayırım yapabileceği ama bunun bedelinin ağır olabileceği atasözlerinde belirtilmiştir. Üvey babalar ile ilgili bir atasözüne rastlanmamıştır. Bunun yanı sıra üvey annelerin iyi olabileceğine dair de bir atasözle karşılaşmamıştır.

Çocukların doğuştan getirdiği özellikleri olan mizaç, yetenek, kalıtsal özellikler atalarımızın da göz ardı etmediği konular arasında yer almıştır. Özellikle kalıtsal özelliklerin ya da kabiliyetin doğuştan gelen bir durum olduğu çok kez atasözlerinde ifade edilmiş (bkz. Tablo 21) ama bunun yanında bazen de anne babanın karakterinden, fiziksel özelliklerinden çok farklı bir

şekilde dünyaya gelebileceğimizi (bkz. Tablo 22) ya da yaşam içerisinde değişebileceğimizi de göz ardı etmemişlerdir. Yine önemli bir husus olan bireysel farklılıklara da değinildiği (bkz. Tablo 18) görülmektedir. Atalarımızın gelişim psikolojisi ışığında bu sözleri söylemediği bir gerçektir. Ancak başka bir gerçek daha var ki o da insan her ne kadar içinde bulunduğu çağda birçok faktörden etkilenen, değişip dönüşen bir varlık olsa da insan fitratı aynı temeller üzerine kuruludur. Bu sebeple insanoğlu yüzyıllar boyunca hep aynı süreçlerden geçmiş, benzer sonuçlara ulaşmıştır. Dolayısıyla atasözlerini yok saymak, geçmişte kaldığını savunmak anlamlı değildir.

Başka bir deyişle geçmişten günümüze git gide kadının, erkeğin, çocuğun rolleri değişse de hayatın döngüsü herkes için yüzyıllardır aynıdır. Her ne kadar doğum, evlilik, çocuk yetiştirme, çalışma hayatı, ölüm gibi konularda günümüzün yaşam koşullarından kaynaklı farklı uygulamalarla karşılaşılsa da bu seromoniler hayatın değişmez bir parçasıdır. Bu sebeple atasözleri değerlendirilirken o çağın gerekleri, yaşam biçimi, gelenek ve görenekleri göz önünde bulundurulmalı içerisindeki derin manalara ulaşip yaşama nasıl uyarlanabileceği düşünülmelidir. Atasözlerine karşı oluşturulan önyargılar, “*eskide kalmış sözler*” gibi kalıp ifadeler zamanla bu sözlerin unutulmasına neden olabilir. Atalarını unutan, yok sayan bir nesil tarihini, kültürünü, kimliğini yok saymış demektir. Bu sebeple ataların mirasına sahip çıkmak, onları yaşatmak ancak sözlerine kulak vermekle, onların bakış açısını günümüzle bağdaştırmakla olur.

Kaynaklar

- AGİŞ, F. D. (2022). Mother in Sephardic, Turkish, and Italian Proverbs and Idioms: Case of Online Blogs. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, S.12, 220-231 . DOI: 10.46250/kulturder.1063722.
- AKATLI, R. VE TUNÇAY, G. Y. (2022). Ebeveynlerin Bağlanma Biçimlerinin Çocuk Yetiştirme Tutumları Üzerindeki Yordayıcı Rolü. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, C. 6, S.1, 175-203.
- AKBALIK, E. (2013). Türk Atasözlerinde Cinsiyet Algısı. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.36, 81-90.
- AKSOY, Ö.A. (2013). *Atasözleri Sözlüğü 1*, İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- ARMAHAN, S. (2022). *Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocukların Kardeş İlişkilerinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ARABACI, N., ÖZYÜREK, A. VE GÖZÜN KAHRAMAN, Ö. (2022). Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Mizaç Özellikleri ve Baba-Çocuk İletişimi Arasındaki İletişimin İncelenmesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, C.12, S.2, 656-675.
- ATTEPE, S. (2010). Anne Baba Kaybının Çocuklar Üzerindeki Etkileri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, C.23, S.23, 23-28.
- BAYRAKDAR, S. (2018). Toplumsal Cinsiyet Rollerini Üzerinden Sembolik Şiddet: Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Annelik-Babalık Cinsiyet Rollerinin Kültür Kodlarına Dayalı Bir İnceleme. *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri*, C. 4, S. 5, 178-194.
- BERK, L. E. (2013). *Çocuk Gelişimi* (çev. A. Dönmez). Ankara: İmge Kitapevi.
- BRONFENBRENNER, U., & MORRIS, P. A. (2006). The Bioecological Model Of Human Development. In R. M. Lerner & W. Damon (Eds.), *Handbook Of Child Psychology: Theoretical Modelsof Human Development* (p. 793-828). John Wiley & Sons Inc.
- BRAUN, V., & CLARKE, V. (2006). Using Thematic Analysis İn Psychology. *Qualitative Research in Psychology*, C.3, S.2, 77-101
- ÇAPRAZ, E. (2021). Sosyal Medyada Türk Atasözlerinin Durumu Üzerine Bazı Tespitler. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 26, 372-384.
- CHESS, S., & THOMAS, A. (2012). *Goodness Of Fit: Clinical Applications For Infancy Through Adult Life*. Routledge Taylor & Francis Group.

- CRESWELL, J. W. (2009). Nitel Araştırma Yöntemleri: *Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni* [Research Design: Qualitative, Quantitative, And Mixed Methods Approaches]. *M. Bütün ve SB Demir (Çev. Ed.), Ankara: Siyasal Kitabevi.*
- ÇÜCELOĞLU, D. (2000). İnsan ve Davranışı, [Human and His Behavior] İstanbul: Remzi Kitabevi.
- ÇELİK, A. (2009). Atasözlerimizden Eğitim İletileri. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.31, 43-59.
- ÇELİK, A. (2021). Türk Atasözlerinde Soy ve Akrabalık. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, C.11, S.4, 2212-2225.
- ÇELLEK, T. (2003). Sanat ve Bilim Eğitiminde Yaratıcılık. *Pivolka*, C.2, S.8, 4-11.
- DEMİRTAŞ, S. (2016). *Açıklamalı Atasözleri Sözlüğü*, İzmir: Mum Yayıncılık.
- DURAN, E. & ÖZTÜRK, E. (2021). Contribution Of Visual Cards Supported By Short Story and Drama Technique To Proverb Acquisition *Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi*, C. 5, S.1, 1-18.
- DURDU, Z. VE YELBOĞA, Y. (2016). Türkiye’de Çocuk Gelinler Üzerine Bir Araştırma: Mersin Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.9, S.44, 800-807.
- EPÇAÇAN, C. (2013). Elements Of Violence Against Women In Turkish Proverbs. *EKEV Akademi Dergisi* C.17, S.54, 111- 122.
- FLİCK, U. (2014). Mapping The Field. *The SAGE Handbook Of Qualitative Data Analysis*, 3-18.
- GEDİK, S. (2019). Türk Dünyası Atasözlerinde “Tuz”. *Folklor Akademi Dergisi*, C. 2, S 1., 69-88.
- GENÇ, H. N. (2018). Atasözlerinde Toplumsal Cinsiyet Algısı Olarak Kadın. *Folklor/Edebiyat*, C. 24, S. 94, 13-34.
- GÜÇRAY, S. S. (2001). Ergenlerde Karar Verme Davranışlarının Öz saygı ve Problem Çözme Becerileri Algısı ile ilişkisi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.8, S.8. <https://dergipark.org.tr/en/pub/cusosbil/issue/4364/59692>
- GÜNİNDİ ERSÖZ, A. . (2010). Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Kadına Yönelik Toplumsal Cinsiyet Rollerini. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, C.1, S. 6, 167-182.
- GÜNGÖR, O.C. (2016). *Türkçede Çocukla İlgili Söz Varlığı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÜREL, E., & ÖZŞENLER, S. D. (2020). Dedikodu Olgusu: Atasözleri ve Deyimler Üzerine Bir İçerik Analizi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.19, S. 39, 975-992.
- GÜREL, E., & TAT, M. (2019). Türkçede Beden Olgusu: Atasözleri ve Deyimler Üzerine Bir İçerik Analizi. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S.32, 235-256.
- HUMANİUM. (2011). Children’s Rights History. Humanium web sitesinden 05.07.2022 tarihinde erişildi: <http://www.humanium.org/en/childrens-rights-history/>
- HAMŞIOĞLU, Ş. (2020). *Çocuk Temalı Türk Atasözleri ve Deyimleri (Derleme ve Tahlil)* (Doctoral dissertation, Necmettin Erbakan University (Turkey).
- KANT, I. (1995), *Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi*, (Çev. İ. Kuçuradi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- KARADAĞ, Ö. (2013), “Türkiye Türkçesi Atasözlerinde Çocuk ve Çocukluk”, *Millî Folklor*, S.98., 109-124.
- KARAKACHA, H. M., ZAJA, O., TİMAMMY, R., & WAMUTİSO, K. (2022). Proverb Usage and the Silencing of Women’s Voices: An Exploration of Swahili and Arabic Proverbs. *Kioo cha Lugha*, C. 19, S.1.
- KARAKUŞ UMAR, E. (2019). Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Kadın. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*, 109-121.
- KARASAR, N. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- KÖYLÜ, M. VE GÜN, A. (2015). Atasözleri Işığında Aile Hayatı ve Eğitimi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 38, 5-38.
- KURT, İ. (1997). *Türk Atasözlerine Psikolojik Bir Yaklaşım*, Mikro Basın Yayın Dağıtım, Konya.
- KUŞCU, Ü. (2020) *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Altın Kitaplar.
- MAYRİNG, P. (2000). Nitel Sosyal Araştırmaya Giriş. Çevirenler:Adnan Gümüş, M. Sezai Durgun. Adana: Baki.
- MUHAMMADOVNA, G. M., & MUXTASAR, B. (2022). On The Use of Kinship Terms in Uzbek Folk Proverbs. *International Journal of Culture and Modernity*, S.17, 48-52.
- MÜFTÜOĞLU, K. (2019). Atasözleri Deyimler Sözlüğü, Çalışkan Arı Yayınları.
- NZOKİZWA, P. (2022). It Takes A Proverb To Raise a Burundian Child: Proverbs as a Primary Child Rearing Tool For Instilling Vital Individual and Social Values
- PALUANOVA, M. (2022). Proverb as a Means of Folk Pedagogy. *International Journal of Culture and Modernity*, S.17, 149–151.
- PATTON, M. Q. (2014). *Qualitative Research & Evaluation Methods: Integrating Theory and Practice*. Sage Publication.
- PEHLİVAN, H. (2016). The Role Of Play On Development and Learning; Oyunun Gelişim ve Öğrenmedeki Rolü. *Journal of Human Sciences*, C.13, S.2, 3280–3292.
- OFLAZ, A. (2017). Çocuk Eğitimi/Terbiyesinde Nebevi Metod. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.11, 290-294.
- OKRAY, Z. (2015). Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Kadın İmgesi. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 6, S.1, 93-102.
- ONOFREI, S. G. VE IANCU, L. (2015). İlköğretimde Atasözleri Aracılığıyla Öğretimde Yeni Teknolojinin Rolü. *Procedia-Sosyal ve Davranış Bilimleri*, C. 203, 130-133.
- ÖĞÜNÇ, M. (2021). Türk Dünyası Atasözlerinde Çocuk Algısı. *Türkiyat Mecmuası*, C. 31, S.2, 15-16.
- ÖZCAN, H. Z., & BATUR, Z. (2021). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Bir Metin Uyarlama Örneği: Köroğlu Destanı. *Folklor Akademi Dergisi*, C. 4, S.2, 227-251.
- ÖZKAN, B. VE GÜNDOĞDU, A. E. (2011). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Türkçede Atasözleri ve Deyimler. *Turkish Studies*, C.6, S.3, 1143-1147.
- ÖZKAN KUNDURACI, H. K. VE AVCI, N. (2020). Türk Atasözlerinde Çocukluk: Göstergibilimsel Bir Bakış. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, C.9, S.1, 26-47. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/teke/issue/53329/708975>.
- ÖZŞAHİN, H. , ULUÇAY, M. VE YETİM, R. (TY). Atasözleri, Deyimler ve Özdeyişler, Ata Yayıncılık.
- ÖZTÜRK, E., TÜREL, F.İ. VE OĞUR, E. (2020). Psikotarih ve Bağlanma Kuramı. Öztürk, E (Ed.), Psikotarih. Türkiye Klinikleri: Ankara.
- PERRY, B. D. VE SZALAVİTZ, M. (2016). Köpek Gibi Büyütülmüş Çocuk. (Çev. E. Söğüt). İstanbul: Okuyan Us.
- PÜSKÜLLÜOĞLU, A. (2003). Türk Atasözleri Sözlüğü. Ankara: Arkadaş Kitabevi.
- RAMAZANOVA, S. Türk ve Rus Atasözlerinde “Ölüm” Kavramına Bir Bakış. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 27, 783-792.
- SABAN, A. (2014). Türk Atasözlerinin Bakış Açısıyla Eğitim. *Milli Eğitim Dergisi*, C.44, S.203, 37-54.
- SOLMAZ, F. & ALPDOĞAN, F. F. (2022). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadına Yönelik Türk Atasözleri. Olcay T. ve Erkan D. (Edt.) *Toplumsal Cinsiyet ve Sosyoloji içinde*, s. 195-200. İstanbul: Eğitim Kitabevi.

- SOYUÇOK, M. (2022). Kök Değerlerin Kökenleri: Bir Divanü Lûgat-it Türk İncelemesi. *Folklor Akademi Dergisi*, C. 5, S.1, 101-113.
- SUMBAS, E. (2020). *Ergenlerin, Genç Yetişkinlerin ve Orta Yetişkinlerin Kardeş İlişkilerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- ŞAHBAZ, N. (2012). Atasözleriyle Okuma-Yazma Öğretimi Üzerine Bir Çözümleme/An Analysis On Literacy Teaching With Proverbs. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.9, S.17, 245-258.
- TAŞDELEN, V. (2000). Türk Atasözlerinde Eğitim. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C. 33, S.1.
- TÜRKYILMAZ, M. (2015). Türk Atasözlerinin Çocuk Hakları Bakımından İncelenmesi. *Journal of World of Turks/Zeitschrift für die Welt der Türken*, C. 7, S.1. 221-236.
- ULUTAŞ, M. VE KARA, M. (2020). Türk Atasözlerinde Sık Kullanılan Kelimeler Üzerine Bir Değerlendirme. *Rumeli Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S.21, 223-241.
- KALSIN, V. (edt.): *Deyimler ve Atasözleri Sözlüğü*. Ankara: Açık Yayınları. (Yazar ve Tarih Yok)
- YALÇINKAYA, F. (2015). *Gelenegi Gelecege Taşıyan Oğullar: Dede Korkut Kitabı'nda Baba- Oğul İlişkisi*. Ankara: Milli Folklor, S.107, s.60-71.
- YAZIR, E. H. (2010). *Renkli Kelime Mealli Kur'an-I Kerim*. İstanbul: Tuva Yayıncılık.
- YENEN AVCI, Y. (2014). Türk Atasözlerinde Çocuğa Bakış. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.6, S.11, 203-226.
- YİĞİTOĞLU, M. & YALÇINKAYA, Z. (2016). Türkçedeki Cinsiyetçi Atasözleri ve Deyimler Üzerine Bir İnceleme. *İdil Dergisi*, C.5, S.26, 1659-1669.
- YÜKSEL, T. (2016). *Deyimler, Atasözleri ve Güzel Sözler Sözlüğü*, İstanbul: Özyürek Yayınları.
- YÜKSEL, H. VE YÜKSEL M. (2017). Çocuk İhmali ve İstismarı Bağlamında Türkiye'de Çocuk Gelinler Gerçeği. *SBE Dergisi*, C., S.2, 1-24.

İnternet Kaynakları

URL1: <https://sozluk.gov.tr/> 18-21 Ekim 2021 tarihleri arasında erişilmiştir.

URL 2: www.mevzuat.gov.tr 24 Haziran 2022 tarihinde erişilmiştir.

URL 3: <https://www.aile.gov.tr/athgm/yayin-kaynak/arastirmalar/> 24 Haziran 2022 tarihinde erişilmiştir.